

İnsan Alveri ilə Mübarizə üzrə Xüsusi Nümayəndə və
Əlaqələndiricinin Ofisi

İnsan alveri qurbanları ilə bağlı cəzasızlıq müddəasının effektiv şəkildə həyata keçirilməsi istiqlamətində siyasət və qanunvericilik üzrə tövsiyələr

İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Ekspert Əlaqələndirmə Qrupu Alyansının dəstəyi ilə

Avropada Təhlükəsizlik və
Əməkdaşlıq Təşkilatı
Bakı Ofisi

MÜNDƏRİCAT

Ön söz.....	5
Minnətdarlıq.....	6
1. Giriş	7
2. Cəzasızlıq müddəasının məntiqi əsası	8
3. Beynəlxalq hüquqda cəzasızlıq prinsipi	9
3.1 Qeyri-icbari hüquqi sənədlər	11
4. Cəzasızlıq prinsipi: insan hüquqları yanaşmasının mühüm elementi.....	12
5. Müəyyənləşdirmə və yardım etmə: cəzasızlıq prinsipinin tətbiqi üçün ilkin şərtlər	13
6. Prinsipin əhatə dairəsi.....	14
6.1 İnsan alveri qurbanları uşaqlar olduqda prinsipin əhatə dairəsi	16
6.2 İnsan alveri ilə əlaqədar hüquq pozuntuları.....	19
7. Cari təcrübə və çətinliklər	20
8. Cəzasızlıq öhdəliyinin effektiv şəkildə həyata keçirilməsi istiqamətində təlimat	23
9. Yekun.....	26
10. Qanunvericilər və ittihamçılar üçün cəzasızlıqla bağlı tövsiyələr.....	26

ÖN SÖZ

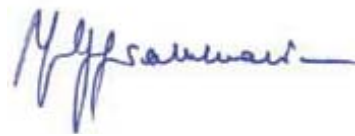
2010-cu ildə vəzifəyə gəldiyim gündən qarşıma qoyduğum əsas prioritetlərdən biri insan alveri (İA) qurbanlarının mühafizəsi sahəsindəki boşluqları müəyyənləşdirmək və onları aradan qaldırmaq üçün konkret tədbirlər görmək olmuşdur. Bu günkü dəlillər İA qurbanlarının şablon qaydada cəzalandırıldığını (digər üsullarla yanaşı inzibati həbs və cərimələrin tətbiqi) və bütövlükdə ATƏT regionunda alverə məruz qalmaları nəticəsində törədilmiş immiqrasiya cinayətləri, saxta sənədlərdən istifadə və narkotik vasitələrin yetiştirilməsi kimi qanun pozuntularına görə ittiham edildiyini təsdiq edir. Bu cari vəziyyət qurbanların insan hüquqlarının tam şəkildə pozulmasını və açıq desək, ən dəhşətli ədalətsizliklərdən birini əks etdirir. Hər kəsə yaxşı məlumdur ki, İA qurbanları cəmiyyətin ən müdafiəsiz qruplarından gəlir; qurbanlar ayrı-seçkiliyə məruz qalır, sosial-iqtisadi baxımdan təcrid olunur, istismar edilir və sosial müdafiəyə malik olmur. Həmin bu şəxslərin istismar vəziyyətində olduğu zaman törədilmiş cinayətlərə görə mühakimə edilməsi sadəcə olaraq onların ağır sınaqlarını uzatmaq və bir çox hallarda onların şəxsi təhlükəsizliyini və azadlığını təhlükəyə atmaq, o cümlədən gələcək reabilitasiya və cəmiyyətə cəlb olunma perspektivlərini ciddi şəkildə azaltmağa xidmət edir. İnsan alverinə qarşı mübarizə istiqamətində göstərilən bütün səylərin başlanğıc nöqtəsi qurbanların insan hüquqları və ləyaqətlərinin tam şəkildə müdafiə edilməsi olmalıdır. Cəzasızlıq prinsipi 2000-ci ildən etibarən ATƏT öhdəliklərində təmtəraqlı şəkildə təsdiq edilmiş və Avropa Şurasının İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Konvensiyasına qoşulmuş və/ya Aİ-yə üzv olan ATƏT-in bütün iştirakçı Dövlətləri üçün hüquqi baxımdan icbari öhdəliyə çevrilmişdir.

Mövzunun aktuallığı və bir çox həmkarlarımız üçün yeni və stimulyerici olması baxımından mən bu təlimat sənədini Xüsusi Nümayəndənin tövsiyələri formatında hazırlamaq qərarına gəldim. Sənəddə İnsan Alverinə qarşı Mübarizə Alyansı tərəfdaşları və bu sahə üzrə ekspert praktikantlarla hərtərəfli məsləhətləşmələr öz əksini tapıb. Mən həmin şəxslərə dərin minnətdarlığımı bildirir və burada ifadə olunan fikirlərə görə tam məsuliyyəti öz üzərimə götürürəm. Mən bunu sadəcə Xüsusi Nümayəndə qismində sahib olduğum səlahiyyətlər çərçivəsində etmirəm, həm də Roma Cinayət Məhkəməsinin keçmiş hakimi kimi gördüyüm işləri nəzərdə tuturam.

Hakim, xüsusilə də mafiya qruplaşmaları ilə mübarizə və mütəşəkkil cinayət hadisələrində təcrübəsi olan

cinayət məhkəməsi hakimi olmaqla mən hakimlərin gündəlik əsasda dəlil və prosedur qaydaları, zərərçəkmişlərin, o cümlədən təqsirləndirilən şəxslərin hüquqları və ümumilikdə ədalət maraqları arasında təmin etməli olduqları balans mənə yaxşı məlumdur. Məhz bu fikirlə mən cəzasızlıq prinsipi üzrə xüsusi qanunvericilik və siyasi təlimat olmadan təcrübədə tətbiq etməyin və bu səbəbdən insan hüquqlarını müdafiə etmənin çətin olması fikrinə gəlmişəm.

Bizim tərəfdaş və siyasətçilərlə ilkin müzakirələrimizdə hələ də bizim olduqca əhəmiyyətli bir prosesin başlanğıcında olduğumuz təklif olunur. Sənəddə siz bizim ATƏT regionunda doğruluğundan əmin olduğumuz hadisələrin yalnız az bir qismini əks etdirən seçilmiş kəsus tədqiqatları ilə tanış ola bilərsiniz. Bu hadisələr qurbanların nə üçün və hansı şəkildə müntəzəm olaraq cəzalandırıldığını aşkar şəkildə əks etdirir. Bəzi hallarda məhkəmələrin zərərçəkmişləri cinayət məsuliyyətindən azad etməsinə baxmayaraq, bizim bu hadisələrdən xəbərdar olduğumuz belə bu ölkələrin İA qarşı mübarizədə səylərinin artdığını göstərir. Lakin hələ də görüləcək iş çoxdur. Mən parlamentariləri, siyasətçiləri və xüsusilə də hakimləri bu tövsiyələri oxumağa və cəzasızlıq prinsipinin effektiv şəkildə necə həyata keçirilə biləcəyini təhlil etməyə çağırıram. Bu mühüm fəaliyyət istiqamətində növbəti addım cəzasızlıq prinsipinin İA üzrə bütün təlim və məlumatlandırma tədbirlərinə necə daxil edilməsinin müəyyənləşdirilməsi, o cümlədən təcridxanalar da daxil olmaqla qurbanların müəyyənləşdirilməsi strategiyalarının gücləndirilməsi və cəzasızlığa son qoymağa yardım etmək üçün milli qurumlar və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları ilə işlərin aparılmasıdır. İstər hakim olun, istərsə də dövlət rəsmisi, vətəndaş cəmiyyəti nümayəndəsi, yaxud əlaqədar vətəndaş, bu məsələ ilə bağlı hər birininizin dəstəyinə və iştirakına ehtiyacımız var.

Maria Grazia Giammarinaro
ATƏT-in İnsan Alveri ilə Mübarizə üzrə
Xüsusi Nümayəndə və Əlaqələndiricisi

MİNNƏTDARLIQ

Bu sənəd Aberystwyth Universitetinin hüquq professoru, Avropa Komissiyasının İA üzrə Ekspertlər Qrupunun və GRETA-nın, Avropa Şurasının İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Ekspertlər Qrupunun üzvü Ryszard Piotrowicz və Aİ üzrə ekspert Liliana Sorrentino tərəfindən işlənilib hazırlanmışdır. Burada ifadə olunan fikirlər Avropa Komissiyasının Ekspertlər Qrupunun və GRETA-nın mövqeyini əks etdirmir. Bununla yanaşı, sənədin hazırlanmasında Londonun 1 Pump Məhkəmə Palatasının vəkili , Parosha Chandran və Belçikanın Bərabər İmkanlar və Rasizmlə Mübarizə Mərkəzinin nümayəndəsi Patricia Le Cocq, həmçinin ATƏT-İAM/XNO əməkdaşları Comrie və Georgina Vaz Cabral öz ekspert töhfələrini vermişlər. Claire Jessel son versiyasını redaktə etmiş və sənədin formatının hazırlamışdır.

XN İnsan Alverinə qarşı Mübarizə Alyansında tərəfdaşlarla 3 mərhələli məsləhətləşmələr təşkil etmişdir. XN sənədi və tövsiyələri nəzərdən keçirmiş və öz bilik və təcrübələri ilə onun hazırlanmasına töhfə vermiş Alyansın Ekspert Əlaqələndirmə Qrupunun (AECT) ekspertlərinə öz minnətdarlığını bildirir. Alyansa üzv olan aşağıdakı təşkilatlar/ tərəfdaşlar bu sənədin hazırlanmasında öz töhfələrini vermişdir: Kələklə Mübarizə Təşkilatı (Anti-Slavery Intern), Avropa Şurası, ECPAT International, ICMPD, IFRC/RCS, BƏT, BMqT, ITUC, La Strada International, OHCHR, UNHCR, UNICEF, UNODC. Bununla yanaşı, sənədin hazırlanmasında insan alveri qurbanları ilə bağlı cinayət işlərinə baxılmasında birbaşa təcrübəsi olan vəkillərin və digər ekspertlərin də yardımı olmuşdur. Bu nəşrin məzmunu onun hazırlanmasına yardım etmiş təşkilatların mövqe və siyasətlərini əks etdirmir və heç bir məsuliyyət nəzərdə tutmur.

Maria Grazia Giammarinaro
ATƏT-in İnsan Alveri ilə Mübarizə üzrə
Xüsusi Nümayəndə və Əlaqələndiricisi

1. Giriş

[1] İnsan alveri milyonlarla insanın şəxsi və seçim azadlıqlarından məhrum edildiyi, cinsi zorakılıqdan tutmuş əmək istismarı, icbari cinayətkarlıq və orqan alveri, yaxud hər hansı digər mənfəət məqsədli istismar formasınadək çoxsaylı məqsədlər üçün icbari və alçalıcı vasitələrlə istismar edildiyi müasir kütləvi köləlik anlayışıdır.¹ Onların olduqca az qismi ciddi cinayət əməlinin qurbanı kimi yardım və müdafiə ilə təmin olunur, əksər hallarda isə immiqrasiya tərkibli qanun pozuntusuna, fahişəlik və ya qeyri-qanuni işlərlə məşğul olma, səhv ifadə verməyə görə həbs olunur, saxlanılır və məsuliyyətə cəlb edilir, yaxud inzibati qanun və qayda pozuntularına görə cəzalandırılır. Bununla bərabər, bütün dünyada icbari cinayətkarlığa görə insan alverinin geniş vüsət alması da alver qurbanlarını oğurluq, cibgiriş, narkotik maddə alveri, narkotik vasitələrin yetişdirilməsi və dələduzluq kimi çoxsaylı cinayət əməlləri törətməyə məruz qoyur. Qurbanların cinayət fəaliyyətinə cəlb edilmə riskinə məruz qoyulması və cinayət məqsədilə manipulyasiya və istismar edilməsi insan alverçilərinin düşünülmüş strategiyasıdır. Bu səbəbdən alver qurbanlarının cinayət əməli və ya digər qanun pozuntusu törətməsinin birbaşa onların alver qurbanına çevrilmə vəziyyətilə əlaqədar olması və ya ondan irəli gəlməsi çox səciyyəvi deyil. Bu cür vəziyyətlərdə onlar çox vaxt məsul orqanların diqqətini ilkin olaraq cinayətkar kimi cəlb edirlər və ciddi cinayət hadisəsinin əsl qurbanları kimi asanlıqla qəbul edilməyə bilərlər. Bu baxımdan, Dövlətlər qurbanların dəqiq şəkildə müəyyən edilməsi və insan alveri cinayətinin səmərəli şəkildə araşdırılması, o cümlədən qurbanların alver qurbanına çevrilməsi nəticəsində və ya onunla birbaşa əlaqəli şəkildə törədilmiş cinayət əməllərinə görə cəzalandırılmaması da daxil olmaqla zərərçəkmişlərin hüquqlarının lazımı müdafiəsinin təmin edilməsi məqsədilə bu cür hadisələrdən tam şəkildə xəbərdar olmalıdır.

[2] Qurbanların cəzasızlıq prinsipi hüquqi və siyasi baxımdan icbari sənədlər də daxil olmaqla bir sıra beynəlxalq standartlarda öz təsdiqini tapmışdır. ATƏT regionunda iştirakçı Dövlətlər insan alveri ilə mübarizə fəaliyyətinə bütün hallarda alver qurbanlarının ləyaqət və insan hüquqlarına hörmət təmin edən qurbana yönəlmiş və insan hüquqları əsaslı yanaşma nümayiş etdirmək öhdəliyi götürüblər.² Bu cür insan hüquqları yanaşması hökumət və parlamentlərdən qanunvericilik və siyasətin

¹ BƏT, İcbari Əməyin Qlobal Qiymətləndirilməsi (Cenevrə, 2012): 2012-ci ildə BƏT bütün dünyada 20,9 milyon insanın icbari əmək qurbanı olduğunu hesablamışdır. Bu hesablama insan alverinin bütün sahələrini əhatə edir.

² ATƏT-in Nazirlər Şurası, İnsan Alveri ilə bağlı Bəyannamə, NŞ (10). JOUR/2 (Porto, 7 dekabr 2002), Əlavə 2, Bölmə II, bənd 6.

alver qurbanına çevrilmiş şəxslərin hüquqlarının müdafiəsinə mənfi təsir etməməsinin təmin etmək üçün milli yurisdiksiyalarına rəhbərlik etməyi tələb edir.³ İnsan alveri qurbanlarının nəticə etibarilə törətdikləri qanun pozuntularına görə cəzalandırılmaması bu cür insan hüquqları yanaşmasının mühüm elementidir.⁴ Bu öhdəliklərin həyata keçirilməsində iştirakçı Dövlətlərin dəstəklənməsi baxımından ATƏT-in İnsan Alveri ilə Mübarizə üzrə Xüsusi Nümayəndə və Əlaqələndiricisi (bundan sonra XN) İnsan Alverinə qarşı Mübarizə Alyansındakı tərəfdaşlarla birgə insan alveri qurbanlarının cəzalandırılmamasına dair öhdəliyin təcrübədə tətbiqi üçün Dövlətlərə kömək etmək məqsədilə siyasi təlimatın hazırlanmasında iştirak etmişdir.

[3] Bu sənəddə beynəlxalq hüquqda cəzasızlıq prinsipi təhlil olunur, onun tətbiq sahəsi tədqiq edilir və təcrübədə tətbiqi ilə bağlı çətinliklər müzakirə edilir. Buraya bu cür məsələləri geniş şəkildə öyrənən milli agentliklər, QHT-lər və hüquq mütəxəssisləri, xüsusilə də Belçika Bərabər İmkanlar və Rasizmlə Mübarizə Mərkəzi, İnsan Alveri üzrə Hollandiya Milli Məruzəçi Bürosu, o cümlədən BK məhkəmə və vəkilləri tərəfindən ictimaiyyətə açıqlanmış bir sıra praktiki nümunə və məhkəmə işləri daxildir. Sənəd insan alveri qurbanları ilə bağlı cəzasızlıq müddəasının səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi istiqamətində praktiki təlimatın təmin edilməsi və siyasət və qanunvericiliklə bağlı tövsiyələrin hazırlanması təklifi ilə yekunlaşır.

³ ATƏT-in daimi Şurası, Qərar No. 557/Düz. 1 ATƏT-in İnsan Alveri ilə Mübarizə üzrə Fəaliyyət Planı, DŞ.DEC/557/Düz.1 (Vyana, 7 iyul 2005), Fəsil IV, bənd 5.2.

⁴ ATƏT-in Nazirlər Şurası, Qərar No. 1 ATƏT-in İnsan Alverinə qarşı Mübarizə Səylərinin Genişləndirilməsi, NŞ(8) DEC/1 (Vyana, 28 noyabr 2000), bənd 9; ATƏT-in Nazirlər Şurası, İnsan Alverinin Bütün Formalarına qarşı Mübarizə üzrə Nazirlik Bəyannaməsi, NŞ.DOC/1/11/Corr.1 (Vilnius, 7 dekabr 2011).

2. Cəzasızlıq müddəasının məntiqi əsası

[4] İnsan alveri qurbanlarının onların qurbana çevrilməsi ilə birbaşa əlaqəli olan cinayət əməllərinə görə cəzalandırılması fundamental ləyaqətlərinin alçaldılması deməkdir. Bu, həqiqət və ədalətin ciddi şəkildə inkar edilməsindən ibarətdir. Bu cür cəzalar qurbanları onları insan alverinə cəlb etmiş şəxslərin törətdikləri, insan alveri qurbanı olmalarına baxmayaraq özlərinin törətməyəcəkləri cinayət əməllərində ittiham edir. İnsan alveri qurbanlarının cinayət əməllərinə cəlb edilməsi onların Dövlət tərəfindən təqib edilməsinə bərabər sayıla bilər: bu zaman sadəcə insan alverçiləri tərəfindən qurbanlara qarşı törədilən ciddi cinayət əməlləri diqqətdən kənar qalmır, həmçinin insan alverinə məruz qalmış şəxslər qurban və bu cür ciddi cinayət əməllərinin şahidi kimi qəbul edilmir və bu cür şəxslərə Dövlət tərəfindən ədalətsiz cəzaların verilməsi onların cinayət qurbanlarına çevrilməsini və ya travmalarını kəskinləşdirir. Onlarla qurban kimi deyil, cinayətkar olaraq rəftar edilir. Bu təcrübə insan alveri qurbanlarını insan alverçilərinin əleyhinə ifadə verməkdən daşıdıraraq, Dövlət tərəfindən tətbiq ediləcək cəzalarla hədə-qorxu gələrək insan alverçilərinin gələcəkdə də öz qurbanlarını nəzarətdə saxlamasına imkan yaradaraq real cinayətkarlara qarşı mübarizənin aparılmaması ilə gələcəkdə də insan alverinin geniş yayılmasını təmin edəcək. İnsan alverçiləri qurbanların cəzalandırılmasından faydalanacaqlar: bu o deməkdir ki real cinayətkarlar cəzasız gəzdikləri halda onların qurbanları cinayət məsuliyyətinə cəlb olunurlar.

[5] İnsan alveri qurbanlarının cəzalandırılmamasının məntiqi əsası odan ibarətdir ki, onlar qurban qismində Dövlət sərhədini qanunsuz keçmək və ya oğurluq kimi qanun pozuntusu törətmiş ola bilsə də, əsl həqiqət alverə məruz qalmış şəxsin real müstəqilliyi olmadan bu cür hərəkət etməsidir. İnsan alverçilərinin tətbiq etdikləri nəzarət dərəcəsi və istifadə etdikləri üsullar səbəbindən onların ümumiyyətlə, yaxud məhdud azadlığı olur, nəticə etibarilə onlar cinayətin törədilməsinə görə məsuliyyət daşımır və bu səbəbdən törədilmiş qanun pozuntusuna görə cavabdeh tutulmamalıdır.

Eyni prinsip qurbanların insan alverçilərinin əlindən qaçdığı və törətmiş olduqları cinayət əməllərinin onların qurban olması ilə birbaşa əlaqəli olduğu hallara da aiddir.

[6] Cəzasızlıq prinsipinin gücü sadəcə olaraq Dövlətlərin beynəlxalq səviyyədə icbari hüquqi norma olaraq qəbul etməsindən, Avropa Şurası və Avropa İttifaqının qəbul etdiyi tədbirlərdə nəzərdə tutulmasından deyil⁵, həmçinin insan hüquqları 5 Avropa Şurası, İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Konvensiya, CETS No. 197 (Varşava, 2005), Maddə 26; Avropa İttifaqı, Avropa Parlamenti və Şurasının insan alverinin qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə, qurbanların müdafiəsi və Şuranın 2002/629/JHA (5 aprel 2011) sayılı Çərcivə Qərarının 8-ci Maddəsinin dəyişdirilməsi üzrə Direktiv 2011/36/EU

haqqında qanunun ümumiyyətlə tətbiq edilməsindən irəli gəlir.

Qurbanların şəxsiyyəti təsdiq edən saxta sənədlərdən istifadə etməsi istismar halını təsdiq edən faktor olaraq nəzərdən keçirilir

Cinsi istismar məqsədilə insan alverinə məruz qalan şəxslər çox hallarda alverçilər tərəfindən polis yoxlamalarında təqdim edilmək üçün saxta şəxsiyyəti təsdiq edən sənədlər və ya pasportlar almağa məcbur edilir. Hökmlərdən birində Gent Apelyasiya Məhkəməsi insan alverinə məruz qalmış bir şəxsin miqrasiya idarəsinə saxta şəxsiyyət və milli mənsubiyyət bildirməyə vadar edildiyi işə baxmış və Məhkəmə bunun şəxsin istismar olduğunu təsdiq edən fakt olduğu qərarına gəlmişdir.

Mənbə: Bərabər imkanlar və Rasizmə qarşı Mübarizə Mərkəzi, Gent Apelyasiya Məhkəməsinin (Belçika) insan alveri və qaçaqmalçılığı ilə bağlı qərarı i, 31 may 2007.

Qərarı holland dilində aşağıdakı səhifədən əldə etmək olar: <http://www.diversite.be/diversiteit/files/File//Rechtspraak_jurisdiction/mensenhandel_TEH/2007/h07-05-31_a_Gent.pdf>, 10 Aprel 2013 tarixində daxil olunub, fransız variantı isə bu səhifədədir: <http://www.diversite.be/?action=rechtspraak_detail&id=496&select_page=68>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunub.

[7] Bütün hüquqi sistemlər cinayət və hüquq pozuntusu törədən şəxsləri məsuliyyətə cəlb edir. Lakin əlaqədar şəxs qəbul edilmiş müdafiə vasitəsinə malik olduqda, məcburiyyətlə hərəkət etdikdə və ya imkanları olmadıqda məsuliyyət və cavabdehlikdən qaçınıla bilər.

[8] İnsan alverinə məruz qalmış şəxslər alver qurbanı olmasaydı (və yaş, yaxud zəif əqli imkanlar kimi məsuliyyət məhdudlaşdırıcı bəzi faktorların olmaması), törətdikləri əməllərə görə məsuliyyət daşıyan qanuni səlahiyyətli şəxslər olardı. Onların insan alveri ilə əlaqədar qanun pozuntularına görə məsuliyyəti isə fəaliyyət azadlıqlarının insan alverçiləri və ya insan alveri ilə məhdudlaşdırılması səbəbilə məhduddur: onlar insan alveri qurbanına çevrildiyi zaman və ya insan alverinə məruz qalmaları nəticəsində qanun pozuntusu törətməyə vadar edirlər.

[9] İnsan alverinə məruz qalmış şəxslərin həssas vəziyyəti Dövlətin bu cür şəxsləri insan alveri qurbanı kimi müəyyənləşdirə bilməməsi nəticəsində daha da pisləşir və nəticədə onların insan alveri qurbanı kimi təhlükəsizlik və yardım hüququ rədd edilə və əvəzində onlara qarşı adi cinayət şübhəlisi kimi davranıla bilər. Dövlətlər insan alveri qurbanlarını aşkar edib onlara yardım göstərmələri üçün ixtisaslı və təlimlənmiş **şəxslər təmin etməlidir.6 Müəyyənləşdirmə olduqca**

6 Yardım və müdafiə müddəaları üçün baxın: BMT, BMT-nin Transmilli Mütəşəkkil Cinayətkarlıqla Mübarizə üzrə Konvensiyasına əlavə olaraq İnsan, xüsusilə Qadın və Uşaq Alverinin qarşısının alınması, aradan qaldırılması və cəzalandırılmasına dair Protokol (15 noyabr 2000), BMT sənədi A/45/49 (Cild 1), Protokolun 6-8-ci Maddələri və Konvensiyanın 24-25-ci Maddələri; Avropa Şurası, Op. Cit., Maddə 10-17;

Avropa İttifaqı, Op. Cit., Maddə 11-17; ATƏT ODIHR, ATƏT-in İnsan Aspektlərinə dair Öhdəlikləri, Cild 1 Tematik Kompilyasiya, 3-cü nəşr (Varşava, 2011), bölmə 6.2.3; Həmçinin baxın, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, Rantsev Kiprə və

əhəmiyyətlidir, belə ki, qurbanlar müəyyən edilməzsə, onların yardım hüquqları rədd edilə və onlara qarşı cinayət şübhəli kimi rəftar edilə bilər. Müvafiq olaraq, Dövlətlər insan alveri qurbanlarının asanlıqla müəyyənləşdirilə bilməsi və ehtiyac və hüquqlarına tam uyğun şəkildə rəftar olunması üçün xüsusi mexanizm və prosedurlara malik olmalıdır. Bu cür hüquqlardan biri insan alveri qurbanlarının onların insan alverinə məruz qalması nəticəsində və ya onunla birbaşa əlaqədar törədilmiş qanun pozuntularına görə cəzalandırılmamalı olmasıdır.

3. Beynəlxalq hüquqda cəzasızlıq prinsip

[10] Dövlətlər qurbanların insan alverinə məruz qaldıqları zaman və ya bunun nəticəsində törədilmiş qanun pozuntularına görə cəzalandırılmamasını təmin etməlidir. İnsan alverini tənzimləyən başlıca çoxtərəfli sənəd BMT-nin Transmilli Mütəşəkkil Cinayətkarlığa qarşı Mübarizə üzrə Konvensiyasına əlavə olaraq İnsan, xüsusilə də Qadın və Uşaq Alverinin Qarşısının Alınması, Aradan Qaldırılması və Cəzalandırılması üzrə BMT Protokoludur (bundan sonra Palermo Protokolu).⁷

Bu sənəd qurbanların mütləq şəkildə cəzalandırılmamasını nəzərdə tutmur. Bununla belə, 2(b) Maddəsi əsasında Protokolun məqsədlərindən biri "bu cür insan alveri qurbanlarının insan hüquqlarına tam şəkildə hörmət etməklə onları müdafiə və yardım etməkdir". Əsas vəzifəsi İnsan Alverinə dair Protokola uyğun olaraq mandatının həyata keçirilməsində UNCTOC Üzvlərinin Konfransına yardım etmək və məsləhət vermək olan İnsan Alveri üzrə İşçi Qrup 2009-cu ildə bu məsələ ilə bağlı tövsiyə etmişdir:

"İnsan alverinə məruz qalmış şəxslərin cəzalandırılmamasını və təqib edilməməsini təmin etmək baxımından tərəfdaş Dövlətlər: (a) insan alveri qurbanlarının müəyyənləşdirilməsi və onlara yardım göstərilməsi üçün müvafiq prosedurlar hazırlamalıdır; (b) yerli qanunvericiliklərinə müvafiq olaraq insan alverinə məruz qalmış şəxslərin alver qurbanı olması nəticəsində törətmiş olduqları qanunsuz əməllərə görə və ya bu cür qanunsuz əməlləri törətməyə vadar edildiyi hallarda cəzalandırılmamasını və ya təqib edilməməsini nəzərə almalıdır [...]"⁸

2010-cu ildə İşçi Qrup bu tövsiyəni təsdiq edərək tərəfdaş Dövlətlərdən aşağıdakıları təmin etməyi tələb

Rusiyaya qarşı məhkəmə işi, Ərizə No 25965/04 (Strasburq, 7 yanvar 2010), <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4b4f0b5a2.html>>, 31 yanvar 2013 tarixində daxil olunub,

insan alveri qurbanlarının müəyyənləşdirilməsi və onlara yardım edilməsi, onların insan alveri qurbanına çevrilməsinin tədqiq edilməsi üçün Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 4-cü Maddəsi çərçivəsində Dövlətlərin üzərinə müsbət öhdəliklərin qoyulması ilə əlaqədar.

⁷ BMT, Op. Cit., <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-12-a&chapter=18&lang=en>, 10 aprel 2013 daxil olunmuşdur.

⁸ BMT, İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə İşçi Qrupun 14-15 aprel 2009-cu ildə Vyanada keçirilmiş görüşünə dair hesabat, CTOC/COP/WG.4/2009/2 (21 aprel 2009), <http://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/Final_report_English_TIP.pdf>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

edir: "yerli qanunvericilik, qaydalar, nizamnamələr, preambulalar və digər sənədlərdə insan alverinə məruz qalmış şəxslərin cəzalandırılmaması və təqib edilməməsinə dair müddəalar aydın şəkildə nəzərdə tutulsun. Bununla, tərəfdaş Dövlətlər İnsan Alverinə qarşı Mübarizə haqqında UNODC Model Qanunu kimi texniki yardım alətlərindən və BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının İnsan Hüquqları və İnsan Alverinə dair tövsiyə etdiyi prinsip və təlimatlarından, o cümlədən hər hansı digər regional standart və direktivdən istifadə etməyə həvəsləndirilir [...]"⁹

Bununla yanaşı, Katiblik tərəfindən hazırlanmış İşçi Qrupun 2010-cu ildə keçirilmiş görüşünün əsas sənədində aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

"İnsan alveri qurbanlarının və onların hüquqlarının müdafiəsinin mühüm elementi Dövlətlərin insan alverinə məruz qalmış şəxsləri saxta pasport istifadə etmək və ya icazəsiz işləmək kimi insan alveri ilə bağlı qanun pozuntularına görə təqib edib cəzalandırmamasıdır. Eyni zamanda, Dövlətlərin insan alverinə məruz qalmış şəxsləri məruz qalma zamanı törətmiş olduqları cinayət əməllərinə görə təqib edib cəzalandırmaması da mübahisə mövzudur."¹⁰

[11] Cəzasızlıq öhdəliyi Palermo Protokolunun qəbul olunmasından sonra bir neçə sənəddə öz əksini tapmışdır. Avropa Şurasının İnsan Alverinə qarşı mübarizə üzrə Konvensiyasının 26-cı Maddəsində deyilir:

"Hər bir Tərəf özünün hüquqi sisteminin təməl prinsipləri əsasında, qurbanların qeyri-qanuni əməllərdə iştiraka vadar edilməsinə görə mümkün olduğu qədər cəzanın tətbiq edilməməsini təmin etməlidir."¹¹

[12] XN cəzasızlıq müddəasının insan alveri anlayışı fonunda, xüsusilə də məcbur etmə baxımından izah edilməli olduğunu irəli sürür. Vadar etmənin hərtərəfli şəkildə başa düşülməsinə insan alverinin bütün vasitələri daxildir: hədə-qorxu/güc tətbiqi, digər məcburetmə formaları, oğurlama, dələduzluq aldatma, vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə və ya müdafiəyə ehtiyacı olma. Bu səbəbdən də cinayət törətməyə "vadar" edilmə özündə qurbanların azad iradəylə hərəkət etmək imkanından məhrum edildiyi çoxsaylı faktiki vəziyyətləri əhatə edir; sadəcə olaraq fiziki və mənəvi zorakılıq hədə-qorxusu ilə deyil, həmçinin insan alverçilərinin müdafiəyə ehtiyacı olma vəziyyətindən sui-istifadə etməklə qurbanları istismar etdiyi saysız-hesabsız ssenarilər.

⁹ BMT, İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə İşçi Qrupun 27-29 yanvar 2010-cu ildə Vyanada keçirilmiş görüşünə dair hesabat, CTOC/COP/WG.4/2010/6 (17 fevral 2010), <http://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/2010_CTOC_COP_WG4/CTOC_COP_WG4_2010_final_report_E.pdf>, tarixində daxil olunmuşdur.

¹⁰ BMT-nin İnsan Alveri, İnsan Alveri Qurbanlarının Cəzalandırılmaması və Təqib Edilməməsi üzrə İşçi Qrupu: insan alverinə məruz qalma zamanı törədilmiş qanun pozuntularına inzibati və hüquqi yanaşma, CTOC/COP/WG.4/2010/4 (9 dekabr 2009), bənd 10, <http://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/2010_CTOC_COP_WG4/WG4_2010_4_E.pdf>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

¹¹ Avropa Şurası, İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Konvensiya, CETS No. 197 (Varşava, 2005), <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/197.htm>>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur

[13] Avropa Şurası Konvensiyasının 26-cı Maddəsində cəzasızlıq prinsipi ilə bağlı Dövlətlərin üzərinə aşkar öhdəlik qoyulur. Öhdəlik, Dövlətlərin cərimələr tətbiq etməməli olduğunu şərtləndirmədiyi sürəcə Dövlətlərə müəyyən seçim azadlığı verə bilər. Bu, Konvensiyayı müşayiət edən izahedici hesabatın 274-cü bəndində aşağıdakı kimi izah olunur:

"Hər bir Tərəf [...] hüquqi tələblərə [...] cavab verdiyi zaman insan alveri qurbanlarının cəzalandırılmamasına imkan verən real cinayət və prosessual cinayət hüququ təminatı ilə 26-cı Maddədə təsbit edilmiş öhdəliyə tabe ola bilər."12

[14] XN Dövlətlərin insan alveri qurbanlarını onların alverə məruz qalma nəticəsində və ya bununla birbaşa əlaqəli şəkildə törədilmiş cinayətlərə görə cəzalandırılmamasına dair öhdəlik götürməli və milli hüquqi sistemlərinə uyğun olaraq ancaq cəzalandırmamağa dair tələbi necə həyata keçirməklə bağlı azad seçiminin olduğu fikrindədir. Bununla yanaşı, XN cəzasızlıq müddəasına insan alveri qurbanlarının sadə ə olaraq cəza tətbiqindən deyil, həm də təqib və həbsdən azad edilməsinə dair öhdəliyin daxil edilməsi qənaətindədir.

Saxta sənəd istifadə etməyə vadar edilmiş insan alveri qurbanı

Gənc nigeriyalı qadın Belçikada fahişəliyə cəlb edilmişdir; o, yaşayış haqqında icazə ala bilmək üçün insan alverçisi tərəfindən saxta sənəd istifadə etməyə vadar edilmişdir. . Brüssel cinayət məhkəməsi tərəfindən qurban olaraq qəbul edilməsinə baxmayaraq, daha sonra Antverpen şəhər cinayət məhkəməsi onun haqqında çıxarılmış əvvəlki qərardan bixəbər şəkildə onu təqib edərək saxta Sənəd istifadə etməkdə təqsirləndirmişdir. Apelyasiya şikayətinə baxılarkən zərərçəkmiş, daha sonra isə ittihamçı bəraətin olduğunu, yəni zərərçəkmişin azad şəkildə hərəkət edə bilmədiyini və insan alverçisi tərəfindən saxta sənəd istifadə etməyə vadar edildiyini irəli sürmüşdür; hakim verdiyi qərarında onun güc tətbiq edilməklə qanun pozuntusunu törətməyə vadar edildiyini əsas götürərək onu məsuliyyətdən azad etmişdir.

Mənbə: Bərabər İmkanlar və Rasizmlə Mübarizə Mərkəzi, Antverpen (Belçika) Cinayət Məhkəməsində baxılan işlərlə bağlı məlumat, 26 aprel 2006 və 2 aprel 2008.

[15] Avropa Şurasının İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Konvensiyasının monitoring qurumu olan GRETA Maddə 26-nı aşağıdakı şəkildə şərh etmişdir: "Avropa Şurası Konvensiyasının 26-cı Maddəsi İzahedici Hesabatla birlikdə xüsusi olaraq insan alveri qurbanlarının məsuliyyətdən azad edilməsi məsələsindən bəhs edən tədbirlər görmək üzrə Tərəflərin üzərinə müsbət öhdəlik qoyur. İzahedici Hesabatda bildirilir 12 Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi, Avropa Şurasının insan alverinə qarşı mübarizə üzrə Konvensiyasına izahedici hesabat, CM(2005)32 Əlavə 2 yekun variant (3 may 2005), <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=828773&Site=CM>>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

ki, bu cür qanunvericilik tədbirləri "maddi cinayət və ya prosessual cinayət hüququ sərəncamı və ya hər hansı digər tədbir ola bilər." Tərəflər milli səlahiyyətli orqanların bu cür tədbirləri tətbiq edə bilməsi üçün imkanlara malik olsa da, ilk növbədə insan alveri qurbanları üçün səciyyəvi qanunvericilik təmin edilməlidir. İnsan alveri qurbanlarının cinayətə cəlb edilməsi sadəcə olaraq Dövlətlərin qurbanlara xidmət və yardım göstərməyə dair öhdəliyini pozmur, həm də qurbanları irəli addım ataraq hüquq-mühafizə orqanları ilə əməkdaşlıq etməkdən çəkindirir, bununla da Dövlətin insan alverinə görə məsul şəxsləri tədqiq və təqib etməsinə müdaxilə edir."13

[16] Bununla yanaşı, bildirilir ki, cəzasızlığa qarşı müdafiənin səmərəli olması məqsədilə insan alverinə məruz qalmış şəxslərin alverlə əlaqədar törədilmiş cinayət əməllərinə görə qeyri-qanuni şəkildə cəzalandırılmasına qarşı müdafiə üçün Dövlətlər tərəfindən qanunvericilik qəbul edilməlidir. Cəzasızlıq prinsipi insan alveri qurbanları üçün qanuni hüquq təmin edir. Bu səbəbdən də yerli qanunvericilikdə nəzərdə tutulmalıdır.

[17] 2011-ci ildə cəzasızlıq öhdəliyinin qəbul edilməsi meyli Avropa İttifaqının insan alveri ilə mübarizə və onun qurbanlarının müdafiəsi üzrə Direktivinin (2011/36/EU Direktivi) qəbul edilməsilə daha da gücləndi.14 Direktivdə nəzərdə tutulan yanaşma Avropa Şurası Konvensiyasında nümayiş edilən yanaşmadan daha geniş təsir bağışlayır; Direktiv təqib edilməmə ilə bağlı aşkar öhdəlik müəyyən edir. 8-ci Maddədə deyilir: "Üzv Dövlətlər hüquqi sistemlərinin təməl prinsiplərinə uyğun olaraq səlahiyyətli milli orqanların insan alveri qurbanlarının törətməyə vadar edildikləri cinayət əməllərinə görə təqib edilməməsi və ya cəzalandırılmamasını təmin etmək üçün lazımı tədbirlər görməlidir.

[18] Direktivin bəyannamə hissəsində cəzasızlıq müddəasının əhatə dairəsi və məqsədi ətraflı şəkildə müəyyən olunur:

"İnsan alveri qurbanları müvafiq Üzv Dövlətin hüquq sisteminin təməl prinsiplərinə uyğun olaraq, alverə məruz qalmaları nəticəsində vadar edildikləri saxta sənədlərdən istifadə və ya fahişəlik və miqrasiya haqqında qanunvericilik çərçivəsində qanun pozuntusu hesab edilən əməllər kimi cinayət fəaliyyətlərinə görə təqib və cəzalandırılmaqdan müdafiə edilməlidir. Bu cür müdafiənin əsas məqsədi qurbanların insan hüquqlarını qorumaq, onların gələcəkdə cinayət əməllərinə cəlb edilməsinin qarşısını almaq və məhkəmə proseslərinə əsl günahkarların əleyhinə ifadə verməyə həvəsləndirməkdir."15

13 Avropa Şurası, Tərəflər Komitəsi, Avropa Şurasının İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Konvensiyası, Tərəflər Komitəsinin 7-ci görüşünün hesabatı (Strasburq, 20 yanvar 2011), THB-CP(2012)RAP7 (Strasburq, 9 fevral 2012), Əlavə II, bənd 7.

14 Avropa İttifaqı, Avropa Parlamenti və Şurasının insan alverinə qarşı mübarizə və onun qurbanlarının müdafiəsi üzrə 2002/629/

JHA (5 aprel 2011) sayılı Şuranın Çərçivə Qərarını əvəz edən 5 aprel 2011 tarixli Direktivi: Danimarka istisna olmaqla bütün Aİ-ə Üzv Dövlətlər ona tabedir.

15 Avropa İttifaqı, Op. Cit., bənd 14.

[19] Cəzasızlıq prinsipi beynəlxalq hüququn digər sahələrində qəbul edilmiş sənədlərdə də öz təsdiqini tapmışdır. Bir daha qeyd etmək lazımdır ki, əlaqədar şəxs şəxsi azadlığının məhdud olması kimi şəraitdə bir şəkildə qanun pozuntusu törətməyə vadar edilmiş və bu səbəbdən də cinayət məsuliyyətindən azad edilməlidir. Bununla bağlı BMT-nin Qaçqınların Statusu ilə bağlı Konvensiyasının 31.1 Maddəsində deyilir ki, tərəflər "qeyri-qanuni daxil olma və ya yaşama əsasında həyat və azadlıqlarının təhlükə altında olduğu ərazilərdən gələn qaçqınların dərhal bu barədə müvafiq orqanları məlumatlandırmadan və ölkəyə qanuni şəkildə daxil olmaq və ya yaşamaq üçün əsaslı səbəb göstərmədən ərazilərinə daxil olması və ya yaşamasına görə cəza tətbiq etməməlidir".¹⁶

3.1 Qeyri-icbari qanunvericilik sənədləri

[20] İnsan alverinə məruz qalmış şəxslərin cəzalandırılmaması və cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməməsi prinsipi ötən onillik ərzində qəbul edilmiş bir neçə qeyri-icbari xarakter daşıyan qanunvericilik sənədində də öz əksini tapmışdır. Bu sənədlər insan alveri qurbanlarının insan hüquqlarının alverin qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə səylərinin mərkəzində dayanmalı olduğunu vurğulayır.

[21] BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının qəbul etdiyi İnsan Hüquqları və İnsan Alveri üzrə tövsiyə olunan prinsip və təlimatlarının¹⁷ 7-ci prinsipində deyilir:

"İnsan alverinə məruz qalmış şəxslər tranzit və ya təyinat ölkələrinə qeyri-qanuni daxil olduqlarına və ya orada yaşadıklarına, yaxud insan alverinə məruz qalmaları nəticəsində qeyri-qanuni fəaliyyətlərə cəlb edilmələrinə görə saxlanmamalı, məsuliyyətə cəlb olunmamalı və təqib edilməməlidir."

Tətbiq edilməsinə aydınlıq gətirmək üçün bu prinsip müxtəlif kontekstlərdə, müşayiətedici direktivlərdə dörd dəfə təkrar olunur.¹⁸ Yetkinlik yaşına çatmışlarla bağlı¹⁹ qeyri-qanuni əməllərin insan alverinə məruz qalma ilə birbaşa əlaqəli olması bütün qurbanların məsuliyyətdən azad edilməməli olduğunu vurğulayır: bu, bir şəxsin əməllərinin hüquqi nəticələrini qəbul

¹⁶ BMT-nin Qaçqınların Statusu ilə bağlı Konvensiyası, 189 UNTS 150 (Cenevrə, 28 iyul 1951).

¹⁷ BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının qəbul etdiyi İnsan Hüquqları və İnsan Alveri üzrə tövsiyə olunan prinsip və təlimatları, E/2002/68/Ad.1 (2002), <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f1fc60f4.html>>, 31 yanvar 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

¹⁸ Ibid., Direktiv 2.5 (birbaşa insan alverinə məruz qalma nəticəsində miqrasiya haqqında qanunların pozulmasına və ya qeyri-qanuni əməllərdə iştiraka cəlb olunmağa görə məsuliyyətdən azad edilməsinin təmin edilməsi); Direktiv 4.5 (qanunvericiliyin eyni səbəblərdən təqibin, həbsin və ya cəzalandırmanın qarşısını almasının təmin edilməsi); Direktiv 5.5 (hüquq-mühafizə tədbirlərinin insan alveri qurbanlarını cəlb olunduqları vəziyyətlə əlaqədar törətmiş olduqları qeyri-qanuni əməllərə görə cəzalandırılma riski altında qoymamasının təmin edilməsi); Direktiv 8.3 (insan alveri qurbanı olan uşaqların vəziyyətləri ilə bağlı törətmiş olduqları qanun pozuntularına görə cinayət məsuliyyətinə və sanksiyalara cəlb edilməməsinin təmin edilməsi).

¹⁹ Ibid., Direktiv 8.3. Uşaqlarla bağlı təlimatlar üçün həmçinin aşağıdakı 6.1 Bölməsinə baxın

etməli olduğu ilə bağlı ümumi qaydaya istisnadır; qeyri-qanuni olaraq qalan qanunsuz əməl məsul şəxsin insan alverinə məruz qalması nəticəsində baş verməsi olmalıdır.

İnsan alveri qurbanına çevrilmiş saxta sənədlərə malik işçilər

Avtomobil yuma sektorunda keçirilmiş çoxplanlı əməliyyat zamanı Belçika hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları əmək istismarı üçün cəlb edilmə hadisəsi aşkar etmişdir. İşçilərin saxta şəxsiyyəti təsdiq edən sənədləri və əmək müqavilələri olmuşdur, onlar olduqca acınacaqlı şəraitdə işləyir və yaşamaqla yanaşı tam şəkildə işə götürənlərindən asılı idilər. Bir neçə işçi insan alveri qurbanı kimi müəyyən edildiyi üçün saxta sənəd daşımağa görə məsuliyyətə cəlb edilməmişdir. Bununla belə, təhqiqatlar zamanı işçilərdən birinin pasport əldə etmək üçün səfirlik əməkdaşına rüşvət təklif etdiyi müəyyən edilmişdir. Həmçinin eyni hadisə çərçivəsində işçilərdən bir digəri yaşayış haqqında icazə üçün müraciətinin rədd edildiyinin və ölkəni tərk etmə haqqında göstəriş aldığı öyrənmişdir.

Mənbə: Bərabər İmkanlar və Rasizmə qarşı Mübarizə Mərkəzi, İnsan Alveri və Qaçmaqçılığına dair 2010-cu ilin İllik Hesabatı: İnsan alverinin qarşısını almaq üçün sosial dəluduzluğa qarşı mübarizə (Brüssel, oktyabr 2011), səh. 59-63, <http://www.diversiteit.be/?action=publicatie_detail&id=135&thema=5&setLanguage=3>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

[22] ATƏT-in iştirakçı Dövlətləri "insan alverinin qarşısının alınması və onunla mübarizə məqsədilə qəbul edilmiş tədbirlərin insanların hərəkət azadlığı ilə yanaşı hüquq və ləyaqətinə mənfi təsir göstərməməsinin təmin etməyə" dair öhdəlik qəbul ediblər.²⁰ Cəzasızlıq prinsipi 2000-ci ildə Nazirlər Şurasının: "effektiv hüquq-mühafizə tədbirləri və təqib təmin etmək məqsədilə qanunvericiliyin qəbul edilməsi və həyata keçirilməsi daxil olmaqla müvafiq addımlar atmaq, müvafiq cəzalar daxil olmaqla insan alverinin kriminalaşdırmağa" dair öhdəlik qəbul etməsindən etibarən ATƏT səviyyəsində təbliğ edilmişdir. Bu cür qanunvericilik insan alveri probleminə insan hüquqları yanaşması nəzərdə tutmalı və insan alveri qurbanlarının sadəcə olaraq alverə məruz qaldıqlarına görə məsuliyyətə cəlb edilməməsinin təmin etməklə qurbanların insan hüquqlarının müdafiəsinə dair müddəə əks etdirməlidir.²¹ Bu öhdəlik bu gün də təkrarlanmaqdadır; Vilnüs Bəyannaməsi, ATƏT-in nazirlər Şurası təsdiq edir:

"10. Biz qəbul edirik ki, müəyyən edilmiş insan alveri qurbanlarının qanun pozuntusu törətməyə vadar edilmələri təqdirdə cəzalandırılmamasını təmin etmək üçün müvafiq tədbirlər görülməlidir."²²

²⁰ ATƏT-in Daimi Şurası, Qərar No. 557/Rev.1 İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə ATƏT-in Fəaliyyət Planı, PC.Dec/557/Rev.1 (Vyana, 7 iyul 2005), Fəsil IV, bənd 5.2.
²¹ ATƏT-in Nazirlər Şurası, Qərar No. 1 ATƏT-in İnsan Alverinə qarşı Mübarizə Səylərinin Genişləndirilməsi Enhancing, MC(8).DEC/1 (Vyana, 28 noyabr 2000), bənd 9.
²² ATƏT-in Nazirlər Şurası, İnsan Alverinin Bütün Formalarına qarşı Mübarizə üzrə

[23] Bu prinsip BMT Baş Asambleyasının qətnamələrində,²³ İnsan Alverinin Qarşısının Alınması və Onunla Mübarizə üzrə Brüssel Bəyannaməsində²⁴ və İnsan Alveri Prinsipləri üzrə Mayami Deklarasiyasında²⁵ da öz təsdiqini tapmışdır. Cəzasızlıq müddəası Müstəqil Dövlətlər Birliyinin (MDB) İnsan Alveri Qurbanlarına Yardımın Göstərilməsi haqqında Model Qanununa²⁶ da daxil edilmişdir. MDB Model Qanununun 5-ci Maddəsinin 3-cü bəndində insan alveri qurbanlarının alverə məruz qalmaları nəticəsində məcburən törətmiş olduqları qanun pozuntularına görə cinayət məsuliyyətindən azad edilməsini tələb edən prinsip irəli sürülür.²⁷ Avropa Komissiyasının İnsan Alveri üzrə Ekspertlər Qrupu²⁸ ilə yanaşı, BMT-nin İnsan Alveri üzrə İşçi Qrupu²⁹ da cəzasızlıq prinsipini dəstəkləmişdir. BMT-nin insan, xüsusilə də qadın və uşaq alveri üzrə Xüsusi Məruzəçisi də həmçinin insan alverinə məruz qalmış şəxslərin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsini təbliğ etmişdir.³⁰

[24] Palermo Protokolunun qəbulundan sonra yaranmış mənzərə çoxsaylı tərəflərin qəbul etdiyi qeyri-icbari sənədlərdə geniş dəstək əldə etmiş, eyni zamanda isə Dövlətlərin qanun pozuntusunu törətmiş kəs müstəqil iradəli şəxs olmadıqda cəzasızlığın müvafiq olduğunu və hətta tələb edildiyini qəbul etməsindən ibarət olmuşdur.

[25] Beynəlxalq hüquq əsasında cəzalandırmamaq öhdəliyi Dövlətlər tərəfindən yerli təcrübədə tətbiq edilməlidir. Bütün Dövlətlər özlərini hüquq sistemlərinin tələb və çətinliklərindən asılı olmayaraq, yerli qanunvericiliklərinin beynəlxalq öhdəliklərə uyğun olmasını təmin etməlidir. Beynəlxalq Saziş Hüququ üzrə 1969-cu ilin Vyana Konvensiyasının 27-ci maddəsində deyilir: "Tərəf daxili qanunvericiliyinin

Nazirlər Bəyannaməsi, MC.DOC/1/11/Corr.1 (7 dekabr 2011).

23 BMT, Qadın və qızların alverinə dair Qətnamə / Baş Asambleya tərəfindən qəbul edilmişdir, A/RES/55/67 (31 yanvar 2001), bənd 6; həmçinin BMT, İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Qlobal Plan: qətnamə / Baş Asambleya tərəfindən qəbul edilmişdir, A/RES/64/293 (12 avqust 2010).

24 Avropa İttifaqı (Aİ), İnsan Alverinin Qarşısının Alınması və ona qarşı Mübarizə üzrə Brüssel Deklarasiyası, 14981/02 (29 noyabr 2002), bənd 7, <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4693ac22.html>>, 10 aprel 2013 tarixində qəbul olunmuşdur: "İnsan alverinə məruz qalmış qurbanlar ciddi cinayət qurbanları kimi qəbul edilməlidir. Bu səbəbdən də onlar insan alveri qurbanı kimi törətmiş olduqları qeyri-qanuni əməllərə görə təkrarən cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmamalı, rüsvay edilməməli, kriminallaşdırılmamalı, təqib edilməməli və təcridxanalarda saxlanmamalıdır."

25 İnsan Alveri Prinsiplərinə dair Mayami Bəyannaməsi (10 fevral 2005), bənd 28: İnsan alverinə məruz qalmış şəxs insan alveri cinayətinin qurbanı olaraq qəbul edilməlidir. Dövlətlər insan alverinə məruz qalmış şəxslərin statusunu kriminallaşdırmamalı və onları insan alveri ilə əlaqəli qeyri-qanuni miqrasiya və ya fahişəlik kimi qanunsuz hərəkətlərə görə cəzalandırmamalıdır."

26 Müstəqil Dövlətlər Birliyi (MDB), İnsan Alveri Qurbanlarına Yardımın Göstərilməsi haqqında Model Qanun (2008).

27 Ibid.

28 Avropa Komissiyası, İnsan Alveri üzrə Ekspertlər Qrupunun Şurasının İnsan Alverinə qarşı Mübarizəyə dair 19 iyul 2002 tarixli çərçivə qərarının nəzərdən keçirilməsi haqqında 1/2008 sayılı Rəyi (17 oktyabr 2008), b. 4.

29 BMT, İnsan Alveri üzrə İşçi Qrupun 14-15 aprel 2009 tarixində Vyana da keçirilmiş görüşünə dair Hesabat, CTC/COP/WG.4/2009/2 (21 aprel 2009), <http://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/Final_report_English_TIP.pdf>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur, bənd 12: "Tərəfdaş Dövlətlər yerli qanunvericiliklərinə uyğun şəkildə insan alveri qurbanlarını insan alverinə məruz qalmaları ilə birbaşa əlaqədar olaraq və ya məcburi şəkildə törətmiş olduqları qanunsuz əməllərə görə cəzalandırmamağı və ya məsuliyyətə cəlb etməməyi nəzərdə tutmalıdır."

30 BMT İnsan Hüquqları Şurası, İnsan alveri üzrə Xüsusi Məruzəçinin Hesabatı, Joy Ngozi Ezeilo, A/HRC/20/18 (6 iyun 2012), bənd 23-30.

müddəalarını saziş şərtlərini yerinə yetirməmək üçün əsas gətirməməlidir."31

Yerli qanunvericiliklə beynəlxalq öhdəlik arasında ziddiyyət yarandıqda, sonuncu Dövlət üçün icbari xarakter daşıyır. Bu səbəbdən də Avropa Şurasının İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Konvensiyasına qoşulmuş Dövlətlər³² bu sənədin tələblərinə cavab vermək üçün lazım gəldikdə 26-cı Maddənin tələbi ilə cəzasızlıq prinsipinin real və praktiki təsirə malik olması üçün tədbirlər görməlidir.

4. Cəzasızlıq prinsipi: insan hüquqları yanaşmasının mühüm elementi

[26] İnsan alverinə məruz qalmış şəxslər bir və ya daha çox ciddi cinayət əməlinin qurbanları olmuşlar. Dövlətlər bu cür şəxslərə yardım etmək və onlara qarşı cinayətkar kimi davranmamaq öhdəliyi götürüb. BMT-nin İnsan Hüquqları və İnsan Alverinə dair tövsiyə olunan prinsip və təlimatlarında deyilir ki, "“insan alverinə məruz qalmış şəxslərin insan hüquqları insan alverinin qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə, o cümlədən qurbanların müdafiə olunması, onlara yardım edilməsi və cəmiyyətə bərpa olunması üzrə bütün fəaliyyətlərin mərkəzində dayanmalıdır”³³ Avropa Şurasının İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə 2005-ci il Konvensiyasının Preambulasında aydın şəkildə ifadə olunur:

"İnsan alveri qurbanlarının hüquqlarına hörmət baxımından onların müdafiə olunması və insan alverinə qarşı mübarizə istiqamətində tədbirlərin görülməsi birinci dərəcəli hədəflər olmalıdır".³⁴ Porto Nazirlər Şurası Deklarasiyasında ATƏT-in iştirakçı Dövlətləri də bu prinsipi təsdiq edirlər: "Qurbanların ləyaqət və insan hüquqlarına hər zaman hörmətlə yanaşılmalıdır"³⁵. İnsan alverinə məruz qalma ilə birbaşa əlaqəli şəkildə törətmiş olduğu əməllərə görə şəxsin cəzalandırılmasına bu kontekst çərçivəsində baxılmalıdır: bu, sadəcə ciddi cinayət qurbanlarının ədalətsiz şəkildə cəzalandırılıb rüsvay edilməsi deyil, həm də adicəkilən insan hüquqları hədəflərinin pozulmasıdır.

[27] Cəzasızlıq prinsipi Dövlətləri insan alverinə məruz qalmış şəxslərə qarşı müəyyən tədbirlər görməkdən çəkindirməklə yanaşı, həm də onların üzərinə müsbət öhdəliklər qoyur. Rantsev Kipr və Rusiyaya qarşı məhkəmə prosesində Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi İnsan Hüquqları və Əsas Azadlıqlarının müdafiəsi üzrə Avropa Konvensiyasının

31 BMT, Beynəlxalq Sazişlər Hüququ üzrə Vyana Konvensiyası (1969), Saziş Səhifəsi, cild 1155, səh. 331, Maddə 27.

32 ATƏT-in Nazirlər Şurası, Qərar No. 15/05 Qadınlara qarşı Zorakılığın Aradan Qaldırılması və onunla Mübarizə (Lyublyana, 6 dekabr 2005), bənd 3: iştirakçı Dövlətləri, müvafiq olduğu halda, Avropa Şurasının İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Konvensiyasını imzalamaya və ratifikasiya etməyə çağırır.

33 BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığı, İnsan Hüquqları və İnsan Alveri ilə bağlı tövsiyə olunan prinsip və təlimatlar, E/2002/68/Ə.1 (20 may 2002), <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f1fc60f4.html>>, 31 yanvar 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

34 Avropa Şurası, İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Konvensiya, CETS No. 197 (Varşava, 2005), Maddə 26.

35 ATƏT-in Nazirlər Şurası, İnsan Alverinə dair Deklarasiya, MC(10).JOUR/2 (Porto, 7 dekabr 2002), Əlavə 2, Bölmə II, bənd 6.

4-cü Maddəsinə əsasən (köləliyin və icbari əməyin qadağan olunması) verdiyi qərarında Dövlətin insan hüquqlarına dair öhdəliyinə insan alveri qurbanları və ya potensial qurbanlarının hüquqlarının praktiki və effektiv şəkildə müdafiə edilməsini təmin edən qanunvericiliyin daxil olduğunu irəli sürmüşdür.³⁶ Qurbanların hüquqlarının müdafiəsinin bu cür vurğulanması reallıqda bu öhdəliyin insan alverinə məruz qalma ilə birbaşa əlaqəsi olan qanun pozuntularının törədilməsinə görə bu cür şəxslərin cəzalandırılmamasını əhatə etməsini göstərir: heç bir digər əmək qurbanı hüquqlarını Dövlətin onları təqib etməsi və ya başqa yolla cəzalandırması daha rüsvayçı şəkildə poza bilməz. Bu səbəbdən də cəzasızlıq öhdəliyi sıx şəkildə Dövlətin insan alveri qurbanlarını müəyyən etmək, müdafiə etmək və onlara yardım etmək öhdəliyi³⁷ və o cümlədən, insan alverçisinin müəyyənləşdirilməsi və əsl cinayətkarın məsuliyyətə cəlb edilməsi məqsədilə insan alveri hadisəsini təhqiq etmək öhdəliyi ilə əlaqədardır.³⁸

[28] Cəzasızlıq prinsipi birbaşa və dolayı yolla pozula bilər. Dolayı yolla pozuntu Dövlət orqanlarının insan alveri qurbanını müəyyən edə bilməməsindən irəli gəlir və nəticədə törədilmiş qanun pozuntusu və cinayət məsuliyyətinin vəziyyəti haqqında natamam təsəvvürə gətirib çıxarır. Birbaşa pozuntu isə insan alveri qurbanları tərəfindən törədilən qanun pozuntuları ilə məşğul olan Dövlət orqanlarının insan alveri qurbanının statusu haqqında xəbərdar olduğu³⁹, lakin onu cəzalandırarkən bu fakta əhəmiyyət vermədiyi hallardan irəli gəlir.

5. Müəyyənləşdirmə və yardım etmə: cəzasızlıq prinsipinin tətbiqi üçün ilkin şərtlər

[29] Cəzasızlıq prinsipinin effektiv şəkildə tətbiq olunması üçün müvafiq qanun pozuntusunun insan alverinə məruz qalma nəticəsində və ya onunla əlaqədar baş verdiyi müəyyən olunarsa, ya hər hansı cinayət təqibi icra edilməməli və ya digər tədbirlər görülməməli, yaxud təqib icra edilirsə, dayandırılmalı və digər tədbirlər ləğv edilməlidir. İnsan alveri qurbanı nə qədər tez müəyyən edilərsə, onlar tərəfindən törədildiyi iddia edilən qanunsuz əməllərə görə nəzərdə tutulan bu cür cəza və ya inzibati tədbirləri dayandırmaq üçün bir o qədər tez addım atılır. Bu baxımdan insan alveri qurbanlarının tez bir zamanda müəyyən edilməsi üçün effektiv mexanizm və

36 Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, Rantsev Kipr və Rusiyaya qarşı məhkəmə prosesi, Ərizə no. 25965/04 (Strasburq, 7 yanvar 2010), <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4b4f0b5a2.html>>, 31 yanvar 2013 tarixində daxil olunmuşdur, bənd 284.

37 Ibid., bənd. 285: "[...] üzv Dövlətlərin insan alverini qadağan etmək və təqsirləri cəzalandırmaq üçün qanunverici və inzibati çərgivə tətbiq etməsi tələb olunur. Məhkəmə Palermo protokolunun və İnsan Alverinə qarşı Mübarizə Konvensiyasının insan alverinin qarşısının alınması və qurbanların müdafiəsi üzrə tədbirlərin daxil olduğu hərtərəfli yanaşma ehtiyacına əsaslanmasına nəzarət edir. Maddə 4 çərçivəsində irəli sürülən müsbət öhdəliklərin əhatə dairəsi daha geniş kontekstdə nəzərdən keçirilməlidir."

38 Ibid., bənd 286: Dövlətlərin insan alveri qurbanlarına dair müsbət öhdəlikləri "Dövlət orqanları müəyyən edilmiş şəxsin real və təxirəsalınmaz qaydada insan alverinə məruz qalma və ya istismar olunma riski altında olmasına dair şübhənin yaranmasına səbəb verən vəziyyətdən xəbərdar olduqda" başlayır [...]."
39 Ibid.

prosedurların olması olduqca əhəmiyyətlidir. Bu cür addım atmamaq, çox güman ki, qurbanın məsuliyyəti tam şəkildə öz üzərinə götürən "normal" cinayətkar kimi qəbul edilməsilə nəticələnəcəkdir. Bu səbəbdən də erkən müəyyənləşdirmə zəruridir və Dövlətlər insan alverinə məruz qalmış şəxslərlə təmasda olan polis əməkdaşları, sərhəd mühafizəçiləri, sosial xidmətlər və əmək müfəttişləri kimi dövlət qulluqçularının bu sahədə düzgün təlimləndirilməsini təmin etməlidir.⁴⁰ Bununla yanaşı, Dövlət orqanlarının insan alveri ilə bağlı potensial hadisələri aşkara çıxarması üçün olduqca fəal şəkildə hərəkət etməsi tələb olunur: dövlət ittihamçısı şübhəli şəxslərin vəziyyəti və həbs olunma şəraiti ilə bağlı sorğuların aparılmasını təmin etməlidir.⁴¹ XN-nin qənaətinə görə, Dövlətin qurbanların müəyyənləşdirilməsi üzrə Milli İstiqamətləndirmə Mexanizmdən də çevik və səmərəli şəkildə istifadə edilməlidir.

Qurbanların müəyyən edilməsi və təqsirkarın tapılması ilə əlaqədar ittihamçı tərəfindən müvafiq sorğuların başlandırılması üçün insan alveri və istismar əlamətləri daşıyan halların məhkəmə tərəfindən müəyyənləşdirilə bilinməsi də olduqca əhəmiyyətlidir. Bu cür hallarda məhkəmənin işi cinayət məhkəməsi sistemindən çıxarması və qurbanın yardım və bərpa prosedurlarına yönəldilməsi olduqca zəruri ola bilər.

[30] İnsan alveri qurbanlarının onların insan alverinə məruz qalması nəticəsində və ya birbaşa bununla əlaqədar törətmiş olduqları əməllərə görə cəzalandırılmamasını təmin etmək üçün işin halları diqqətli şəkildə təhlil edilməlidir. Bununla yanaşı, ölkədən kənarlaşdırılma ilə bağlı çıxarılan hər hansı qərar ləğv olunmalı⁴² və onlar ehtiyac və hüquqlarına uyğun şəkildə vəziyyətlərlə bağlı müstəqil hüquqi məsləhət də daxil olmaqla lazımı yardım və dəstəklə təmin olunmalıdır. Avropa Şurası Konvensiyasının 12.1-ci Maddəsində deyilir:

"Hər bir Tərəf insan alveri qurbanlarının fiziki, psixoloji və sosial reabilitasiyasına kömək etmək üçün zəruri ola biləcək hüquqi və ya digər tədbirlər görməlidir. Bu cür yardım ən azı aşağıdakıları əhatə etməlidir: [...] d onların anlayacağı dildə məsləhət və məlumatlandırma, xüsusilə də qanuni hüquqları və onlar üçün nəzərdə tutulan xidmətlər haqqında".

Buna bənzər öhdəlik Aİ səviyyəsində də mövcuddur.⁴³ ATƏT-in insan alverinə qarşı mübarizəyə dair

40 ATƏT-in Nazirlər Şurası, Qərar No. 8/07 Əmək İstismarı məqsədli İnsan Alverinə qarşı Mübarizə (Madrid, 30 noyabr 2007), bənd 4; ATƏT-in Parlament Şurası, Qərar No.557/Rev. 1 ATƏT-in İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Fəaliyyət Planı (Vyana, 7 iyul 2005), Fə. III bənd 5, Fə. V bənd. 3, Əlavə bənd 5.

41 İngiltərə və Uels Apelyasiya Məhkəməsi, Regina O-nun məhkəmə işi, EWCA Crim 2835 (2008), <<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2008/2835.html>>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

42 Avropa Şurası, Op. Cit., Maddə 10, bənd. 10. 3: "Zərərçəkmişin yaşı müəyyən olmadıqda və onun uşaq olduğunu ehtimal edəcək səbəblər olduqda, həmin şəxs uşaq hesab edilməli və yaşının daqiqləşdirilməsində xüsusi müdafiə tədbirləri ilə təmin olunmalıdır."

43 Avropa İttifaqı, Avropa Parlamenti və Şurasının insan alverinin qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə, insan alveri qurbanlarının müdafiəsinə dair, Şüaranın 2002/629/JHA (5 aprel 2011), Maddə 11.5 Çərgivə Qərarını əvəzləyən 5 aprel 2011 tarixli 2011/36/EU sayılı Direktivi.

öhdəlikləri də Dövlətləri qurbanlara yardımın, xüsusilə də onların bildiyi dildə hüquqi yardım və məsləhət xidmətinin göstərilməsini təmin etməyə çağırır.⁴⁴

Cinsi istismar məqsədilə insan alverinə məruz qalmış qız saxta sənədlərlə qeyri-qanuni miqrant olaraq geri qayıtdı

R tanışının köməyi ilə Şərqi Avropadan İsveçrəyə getmişdi. Ona yaşının 18-dən yuxarı olduğunu göstərən saxta pasport vermişdilər. O küçə fahişəliyi ilə məşğul olmağa vadar edilmişdi; gündəlik olaraq istismarçısına 1000 İsveçrə frankı gətirməli idi. Onlara tabe olmadığı təqdirdə öldürülməklə hədələndirdi. Polis əməliyyatı zamanı sənədinin saxta olduğu və yaşının səhv göstərildiyi aşkara çıxdı; sorğu zamanı başına gələnləri danışmadı və deportasiya olunmaq üçün müvəqqəti saxlama müəssisəsinə göndərildi; bu halda saxlanmanın özü də cəza olaraq qəbul edilə bilər. Bu məsələ haqqında xəbər tutan FİZ qeyri-hökumət təşkilatı onunla görüşmək üçün 40 dəqiqəlik görüş müddəti aldı. O ilk öncə danışmaqdan çəkinsə də, vəkilin vəziyyətlə tanış olduğunu görüb baş verənləri anladı və yardım istədi. O öz ölkəsində ailəsinin qonşuluğunda yaşayan insan alverçisindən qorxduğunu söylədi. QHT onun deportasiya edilməsinin təxirə salınmasına çalışsa da uğursuz alındı və üç gün sonra qız yaşadığı ölkəyə deportasiya edildi.¹

Mənbə: FİZ, Qızların insan alveri qurbanına çevrilməsi, Bülleten 12 (2012), s. 3.

¹ İsveçrənin 2012-2014-cü illərdə insan alveri ilə mübarizə üzrə Milli Fəaliyyət Planı təlimləndirmə vasitəsilə və İsveçrədə qeyri-qanuni şəkildə yaşayan xarici vətəndaşlara münasibətdə qurbanların müdafiəsinin hüquq-mühafizə tədbirlərindən daha üstün tutulması da daxil olmaqla qurbanların müəyyənləşdirilməsi və müdafiəsi üzrə mövcud olan bir sıra mühüm müddəaları qeyd etmişdir. 2007-ci ildə İsveçrə Cinayət Məcəlləsinə edilmiş düzəliş "insan alveri qurbanlarının məsuliyyətdən azad edilməsi" ilə bağlı müddəa nəzərdə tuturdu. Yuxarıdakı hadisədə yaşayış haqqında icazə almaq üçün müraciət olunub olunmaması və cəzasızlıq müddəasının bu halda nə üçün tətbiq edilməməsi aydın deyil.

6. Prinsipin əhatə dairəsi

[31] Cəzasızlıq prinsipinin əhatə dairəsi cinayət təqiblərinin məhdudlaşdırılmasından daha genişdir. İnsan alveri qurbanlarını alverə məruz qalma zamanı və ya bunun nəticəsində törətmiş olduqları qanunsuz əməllərə görə cəzalandırmağın başqa yolları var. Heç də bütün bu cür əməllər qanunu pozmasına baxmayaraq, cinayət hesab olunmur. İnsan alveri qurbanları sərhədi qanunsuz şəkildə keçməklə və ya saxta sənəd istifadə etməklə miqrasiya və ya digər qanunları poza bilər. Hətta onlar ölkəyə qanuni şəkildə daxil olduqda belə icazə verilən müddətdən çox qalmaqla, işləməklə və ya əmək qaydalarını pozmaqla ölkəyə daxil olma prinsiplərini poza bilər. Onlar ilk baxışdan fahişəliyi qadağan edən və ya tənzimləyən qanunları da poza bilərlər. Lakin həqiqət tam fərqlidir: reallıq ondan ibarətdir ki, insan alveri qurbanları

44 ATƏT-in Nazirlər Şurası, Qərar No. 8/07 Əmək İstisman məqsədli İnsan Alverinə qarşı Mübarizə (Madrid, 30 noyabr 2007), bənd. 3; ATƏT-in Nazirlər Şurası, Qərar No. 5/08 Hərtərəfli Yanaşma vasitəsilə İnsan Alverinə qarşı Məhkəmə Proseslərinin genişləndirilməsi (Helsinki, 5 dekabr 2008), bənd 10; ATƏT-in Daimi Şurası, Qərar No.557/Rev. 1 ATƏT-in İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Fəaliyyət Planı (Vyana, 7 iyul 2005), Fə. IV, bənd 6.1.

qanun pozuntusu nəticəsində insan alverinə məruz qalıblar və onların azadlıqları əllərindən alınıb. İnsan alverinə məruz qalmış yetkin insanlar, Palermo Protokolunun 3(a) Maddəsində deyildiyi kimi, "hədə-qorxu, güc tətbiqi və ya vədətəmə, qaçırma, dələduzluq, aldatma, səlahiyyətdən sui-istifadə, yaxud müdafiəsizlik vəziyyətindən istifadə etmə kimi hallara məruz qalmışlar".⁴⁵

Cəzasızlığın hüquqi izahı

Sonuncu işində BK Apelyasiya Məhkəməsi Avropa Şurası Konvensiyasının 26-cı Maddəsini aşağıdakı kimi şərh etmişdir:

- "[...] Maddə 26 [...] beynəlxalq sənədə uyğun şəkildə ümumi mənada "məcbur edilmə" sözündən istifadə edir və İngiltərənin ümumi hüquq müdafiəsinin bərqərar ediləcəyi vəziyyətlərlə məhdudlaşdırılır";
- "[...] 26-cı Maddə çərçivəsində irəli sürülən öhdəlik insan alveri qurbanının məcburiyyət əsasında törətmiş olduğu istənilən qanun pozuntusunu əhatə edir".

Mənbə: İngiltərə və Uels Apelyasiya Məhkəməsi, LM, MB, DG, Betti Tabot və Tutunde Tijani – və - Kraliçanın məhkəmə işi, EWCA Crim 2327 (2010), bənd 11-12.

[32] İnsan alverinə məruz qalmış şəxslər sadəcə olaraq əsaslandırılmamış şəkildə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmur, eyni zamanda inzibati həbsdə saxlanmaqla və ya "qapalı sığınacaqlarda saxlanma" kimi hərəkət etmə azadlığının məhdudlaşdırıldığı digər üsullarla cəzalandırılır.⁴⁶ Bu cür saxlanma Dövlətlərin insan hüquqları qanunu əsasında qəbul etdiyi öhdəlikləri poza bilər.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının 5-ci Maddəsində deyilir:

"1. Hər kəsin azadlıq və təhlükəsizlik hüququ var. Aşağıdakı hallar və qanunla nəzərdə tutulan prosedurlar istisna olmaqla heç kəs azadlığından məhrum edilə bilməz: [...]

(c) qanun pozuntusu törədildiyinə dair ciddi şübhə olduqda və ya törədilməsinin qarşısının alınması zəruri hesab edildikdə, yaxud da qanun pozuntusu törətdikdən sonra hadisə yerindən qaçdıqda şübhəli şəxsin səlahiyyətli orqanlara təhvil verilməsi məqsədilə qanuni həbsi və ya saxlanması; [...]

(f) icazəsiz şəkildə ölkəyə daxil olmaq istəyən və ya haqqında deportasiya və ya ekstradisiya qərarı çıxmış

45 "Müdafiəsizlik vəziyyətindən sui-istifadə"nin mənası və əhatə dairəsi ilə bağlı baxın: UNODC, İnsan Alveri Anlayışı çərçivəsində Müdafiəsizlik Vəziyyətində Sui-istifadə və digər "Vasitələrə" dair Tədqiqat Sənədi (2012), <http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2012/UNODC_2012_Issue_Paper_-_Abuse_of_a_Position_of_Vulnerability.pdf>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur; və UNODC, BMT-nin Transmilli Mütəşəkkil Cinayətkarlığa dair Konvensiyasına əlavə olaraq İnsan, xüsusilə də Qadın və Uşaq Alverinin Qarşısının Alınması, Aradan Qaldırılması və Cəzalandırılması üzrə Protokolun 3-cü Maddəsində "müdafiəsizlik vəziyyətindən sui-istifadənin" insan alveri üsulu olması haqqında Təlimat Qeydi (2012), <http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2012/UNODC_2012_Guidance_Note_-_Abuse_of_a_Position_of_Vulnerability_E.pdf>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur. Uşaqlarla əlaqədar hallarda prinsipin əhatə dairəsinin müzakirəsi üçün aşağıdakı 6.1 Bölməsinə baxın.

46 Bu təcrübə insan alveri qurbanlarına qarşı münasibətdə əsas çatışmazlıq kimi müəyyən edilmişdir: Qadın Alverinə qarşı mübarizə üzrə Qlobal Alyans. Bütün Dünyada İnsan Alverinə qarşı mübarizə Tədbirlərinin İnsan Hüquqlarına Təsiri (Banqok, 2007), səh. 22; A. Gallagher and E. Pearson, "Azadlığın qiymətsizliyi: Human Rights Quarterly buraxılışında İnsan Alveri Qurbanlarının Sığınacaqlarda Saxlanmasının Hüquqi və Siyasi Təhlili, cild. 32, səh. 73 (2010).

şəxsin qanuni həbsi və ya saxlanması.”

Maddə 5 özbaşına - qanunla əsaslandırılmamış saxlanmanı qadağan edir. Bütün insanların istədikləri zaman istədikləri yerdə hərəkət etmək üzrə əsas azadlığı, qarşısının alınması üçün heç bir səbəb olmadığı müddətcə təmin edilir. Bu baxımdan Dövlətlərin insan alveri qurbanlarını effektiv və düzgün şəkildə müəyyənləşdirmək və onlara yardım etmək mexanizmlərinin olması olduqca önəmlidir: ilk baxışdan insan alverinə məruz qalmış şəxs saxlanmasını əsaslandırın hər hansı qanun pozuntusu da törətmiş ola bilər; bununla yanaşı onların ölkəyə müvafiq icazə olmadan daxil olduğu da müəyyən edilə bilər. Bu baxımdan, müvəqqəti saxlama müəssisələrinin işçi heyətini qeyri-qanuni miqrantlarla bağlı təlimləndirmək və çox vaxt bu cür müəssisələrə düşən hədə-qorxu, borc asılılığı, travma və ya orqanlara qarşı inamsızlıq səbəbindən insan alverçilərini ifşa etməkdən çəkinən sənədsiz insan alveri qurbanlarının müəyyənləşdirilməsi məqsədilə QHT-lərlə əməkdaşlığa həvəsləndirmək olduqca əhəmiyyətlidir.

Cinsi istismar məqsədilə insan alverinə məruz qalmış qız sərhədlərarası əməkdaşlıq nəticəsində müvəqqəti saxlandığı yerdə müəyyən edildi

Nigeriyalı qadınlar saxta vədlərlə aldadılaraq cinsi istismar məqsədilə Belçikaya aparılır. İnsan alverçiləri qadınları tabeilikdə saxlamaq üçün zorakılıq vasitələrindən və cadugərlik ayinlərindən istifadə edir, səyahət xərclərini ödəmələri üçün onları fahişəliklə məşğul olmağa vadar edirlər. Afrikalı qadınlarla bağlı internet fahişəliyinin araşdırılması zamanı Belçika polisi belə bir halla qarşılaşmışdır; telefonların dinlənilməsi yolu ilə polis qurbanlardan birinin Hollandiyada saxta sənəd daşdığına görə saxlanılaraq qeyri-qanuni miqrantlar üçün saxlama müəssisəsinə göndərildiyini aşkar etdi.

Belçika məhkəmə orqanları qurbanın sorğulanması üçün Hollandiyadakı həmkarlarına məktub yolladı. Effektiv sərhədlərarası əməkdaşlıq nəticəsində onlar insan alveri qurbanları üçün ixtisaslaşmış qəbul mərkəzinin mütəxəssisinin zərərçəkmişlə görüşünə nail oldu. Zərərçəkmiş Belçika polisi ilə əməkdaşlıq etmə imkanı və ölkədə insan alveri qurbanı statusunun verilə biləcəyi haqqında məlumat verildi. İki ölkənin dövlət ittihamçıları, miqrasiya təşkilatları və QHT-ləri arasında aparılmış səmərəli çoxsahəli əməkdaşlıq nəticəsində insan alverinə məruz qalmış qadın Belçikaya ekstradisiya edilərək ixtisaslaşmış qəbul mərkəzi tərəfindən yardımla təmin edildi.

Mənbə: Bərabər İmkanlar və Rəziyyətə qarşı Mübarizə Mərkəzi, 2011 İnsan Alveri və Qaçqınçılığına dair İllik Hesabat. Məna kəsb edən pullar (Brüssel, oktyabr 2012), səh.98-101, <http://www.diversiteit.be/?action=publicatie_detail&id=153&thema=5&select_page=216&setLanguage=3>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

[33] BMT-nin İnsan Hüquqları və İnsan Alverinə dair tövsiyə olunan prinsip və təlimatlarında⁴⁷ birbaşa

⁴⁷ BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Komissarlığı, İnsan Hüquqları və İnsan Alveri

saxlanma və hərəkət etmə azadlığından bəhs olunur. Yuxarıda istinad edilmiş 7 sayılı Prinsipdə (21-ci bənd) insan alverinə məruz qalmış şəxslərin nə başqa ölkəyə qeyri-qanuni şəkildə daxil olma və ya yaşamağa, nə də birbaşa insan alveri

nə məruz qalma nəticəsində törədilmiş qanunsuz əməllərdə iştiraka görə "saxlanmamalı olduğu" təsbit olunur.

Təlimatlarda həmçinin deyilir:

1.5-ci Təlimatda Dövlətlərin "bütün insanların hərəkət etmə azadlığını müdafiə etməsini və insan alverinə qarşı mübarizə tədbirlərinin bu hüququ pozmasını təmin etməyini" tələb edir.

2.6-cı Təlimat Dövlətlərin "insan alverinə məruz qalmış şəxslərin heç bir halda miqrasiya həbsi və ya digər formada saxlanmamasını təmin etməyini" tələb edir.

4.5-ci Təlimat Dövlətlərin "qanunvericiliyin insan alverinə məruz qalmış şəxslərin onların insan alveri qurbanına çevrilməsi nəticəsində törədilmiş əməllərə, qeyri-qanuni şəkildə ölkəyə daxil olma və ya yaşamağa görə təqib olunmasının, saxlanmasının və ya cəzalandırılmasının qarşısının alınmasını təmin etməsini" tələb edir.

6.1-cı Təlimat "insan alverinə məruz qalmış şəxslərin miqrasiya təcridxanalarına, digər saxlama müəssisələrində və ya səyyar evlərdə" saxlanmamasını tələb edir.

Bu təlimatlar aydın şəkildə insan alverinə məruz qalmış şəxslərə qarşı onların müdafiəyə ehtiyaclarının olduğunu, cinayətkar deyil, cinayət qurbanı olduğunu qəbul edərək yaşamaq lazım gəldiyini əks etdirir. Bu məsələyə Avropa Şurası Konvensiyasında və Aİ-nin insan alverinə dair Direktivində hüquqi forma və qüvvə verilmişdir.

[34] Bununla yanaşı, insan alveri təcrübəsinin qurbanlar üzərində buraxdığı izlərin tibbi cəhətdən araşdırılması saxlanma və həbsin onların travma və həssaslığını kəskinləşdirdiyini və kumulyativ travmaya, özünə qəsd kimi davranışlara və post-travmatik stress xəstəliyinə gətirib çıxaracağını göstərir. Bu səbəbdən də insan alveri qurbanının keçdiyi ağır sınaqların və sağlamlıqla bağlı vəziyyətinin nəzərə alınması və başa düşülməsi qurbanların insan alverinə məruz qalma ilə əlaqədar törədilmiş qanunsuz əməllərə görə saxlanmamasını təmin etməyin əhəmiyyətini artırır.⁴⁸

[35] İnsan alveri qurbanları ölkəyə təkrar daxil olmanın və ya məcburi qaytarılmanın qadağan olunması daxil olmaqla digər sanksiya və cəzalara qarşı həssasdır. Məcburi qaytarılma insan alverinə məruz qalmış şəxslər üçün nəzərdə tutulan beynəlxalq müdafiə öhdəlikləri əsasında məcburi repatriasiyadan imtina etmənin qadağan edilməsini poza bilər, çünki

üzrə tövsiyə olunan prinsip və təlimatlar, E/2002/68/Add.1 (20 may 2002), <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f1fc604.html>>, 31 yanvar 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

⁴⁸ ATƏT-in İnsan Alveri üzrə Xüsusi Nümayəndə və Əlaqələndiricisinin Ofisi Ludwig Boltzmann İnsan Hüquqları İnstitutu və Helen Bamber Fondu ilə birgə şəkildə, İnsan Alveri İşgəncə və digər Pis Rəftar Formaları kimi, Təsadüfi Sənəd Silsiləsi no. 5 (iyun 2013).

insan alverinə məruz qalmış şəxs həm qaçqın hesab edilir⁴⁹, həm də onların tamamlayıcı və ya yardım edici müdafiə ilə təmin olunma hüquqları var.⁵⁰

[36] İnsan alverinə məruz qalmış şəxslər insan alveri hadisələrinin təhqiq edilməsi və təqibi zamanı müvafiq strukturlarla əməkdaşlıq edə bilmədikdə və ya etmək istəmədikdə cəzalandırılı bilər. Bəzi hallarda insan alverinə məruz qalmış şəxslər təhqiqatlarda müvafiq strukturlarla əməkdaşlıq etsə də, əvvəlki cinayət və ya inzibati xəta tarixçəsinə görə təkrar cəzalandırılı bilər. Bu cür hallara insan alverinə məruz qalmış şəxslərin qeyri-qanuni miqrant kimi ölkədən kənarlaşdırılmaq haqqında qərar alması və ya insan alverinə məruz qalma nəticəsində törədilmiş qanun pozuntularında ittiham edilməsi daxildir. Bu cür cəzalar nəticəsində insan alveri qurbanları davamlı mənfi təsirlərlə dolu inzibati və/ya cinayət keçmiş əldə edə bilər. Misal üçün, bu inzibati və/ya cinayət tarixçələri qurbanların yaşayış icazəsi alması və ya müddətini uzatması üçün maneə təşkil edə, yaxud onların səyahət etmə imkanlarına təsir göstərə bilər.⁵¹ Bununla yanaşı, cinayət keçmiş insan alveri qurbanlarının öz vətənlərinə qayıtdıqda ciddi problemlərlə qarşılaşmasına gətirib çıxara bilər, misal üçün, bu cür cinayət tarixçəsi narkotik maddələrlə əlaqədar olarsa, bəzi ölkələrdə bu cür əməllərə görə ölüm cəzası nəzərdə tutulur.

Mağaza oğurluğu məqsədilə istismar olunan qadın

"Gənc monqolustanlı qadın (D) mağaza oğurluğu üstündə Hollandiyada həbs olundu. Dindirmə zamanı D oğurluq etməyə məcbur edildiyini iddia etdi. Lakin o, onu bu əməlləri etməyə məcbur edən şəxs haqqında o qədər az və dəqiq məlumat verdi ki, polis məlumatdan yararlanma bilmədi və D oğurluğa görə cərimə ödəməli oldu. D Hollandiyada qeyri-qanuni yaşadığına görə onun məcburi şəkildə ölkəsinə qaytarılması üçün hazırlıqlar görüldü. D ilə görüş zamanı Qaytarılma və Göndərilmə Xidməti (DT&V) insan alveri ilə bağlı məqamlar aşkar etdi. DT&V dindirilməsini tələb etdikdə aydın oldu ki, bir quldur dəstəsi D-ni Hollandiyada fahişə olaraq işləməyə və oğurluq etməyə vadar etmişdir. D sonda insan alverinə cəlb olunduğunu bildirdi. Onu B9 planına (insan alveri qurbanları üçün müvəqqəti yaşayış icazəsi haqqında qayda) qəbul etdilər. lakin mağaza oğurluğunda ittiham olunması səbəbilə, çox güman ki, ona davamlı yaşayış icazəsi verilməyəcək. İnsan alverçilərinə qarşı iş bu sənədin tərtib olunduğu müddətdə də davam edirdi."

Mənbə: Hollandiyanın İnsan Alveri üzrə Milli Məruzəçisi, İnsan alveri, Hollandiya Milli Məruzəçisinin Yeddinci Hesabatı (2010), səh. 233-234.

49 UNHCR, Beynəlxalq Müdafiə ilə bağlı 7 sayılı Təlimat: 1951-ci il Konvensiyasının 1A(2) Maddəsinin və/ya Qaçqınlar, İnsan Alveri Qurbanları və İnsan Alverinə Məruz Qalma Riski altında olan Şəxslərin Statusu ilə bağlı 1967-ci il Protokolunun tətbiqi, HCR/GIP/06/07 (7 aprel 2006).

50 Avropa İttifaqı qanunvericiliyi əsasında 29 aprel 2004 tarixli 2004/83/EC Şura Direktivi ilə tənzimlənir. Bu Sənəd Aİ vətəndaşlarına şamil olunmasa da, ümumilikdə insan hüquqları qanunu ilə müdafiə olunur.

51 Bu məsələnin müzakirəsi üçün baxın: Hollandiyanın İnsan Alveri üzrə Milli Məruzəçisi, İnsan Alveri, Hollandiya Milli Məruzəçisinin Yeddinci Hesabatı (2010), səh. 233-235.

6.1 İnsan alveri qurbanları uşaqlar olduqda prinsipin əhatə dairəsi

[37] Uşaqların insan alveri də daxil olmaqla zorakılıq və istismara qarşı daha müdafiəsiz olduğu hamıya məlumdur. 52 Sadəcə yaşlarından dolayı onlar Dövlət strukturları ilə üz-üzə gəldiklərində də olduqca müdafiəsiz olurlar. Onların başqalarından müdafiə olunma, qayğı tələbləri və təhsil kimi xüsusi ehtiyac və hüquqları var. Cinayət məsuliyyətinə cəlb olunma yaşı ölkədən-ölkəyə dəyişsə də, Dövlətlərin beynəlxalq hüquq çərçivəsində yaşı 18-dən aşağı olan bütün insanlarla bağlı xüsusi öhdəlikləri var. İnsan Hüquqları və İnsan Alveri üzrə tövsiyə olunan prinsiplər və təlimatlarda, 10-cu Prinsipdə deyilir:

"İnsan alveri qurbanına çevrilmiş uşaqlar müəyyənləşdirilməlidir. Onların maraqları hər zaman hər şeydən üstün tutulmalıdır. İnsan alverinin uşaq qurbanları xüsusi yardım və müdafiə ilə təmin olunmalıdır. Onların xüsusi həssas tərəfləri, hüquq və ehtiyacları tam şəkildə nəzərə alınmalıdır."

8.2-ci Təlimatda uşaq qurbanların dərhal müəyyənləşdirilməsi üçün prosedurların olması tövsiyə olunur. 8.3-cü Təlimatda xüsusilə uşaqlarla əlaqədar insan alveri qurbanları cinayət prosedurları və sanksiyalarının tətbiq edilməməsi haqqında ümumi göstəriş təkrar olunur.

[38] UNİCEF-in İnsan Alverinin Uşaq Qurbanlarının Hüquqlarının Qorunmasına dair Təlimatları da Dövlətlərin insan alveri qurbanına çevrilməklə əlaqədar törətməyə məcbur edildikləri əməllərə görə məsuliyyətə cəlb etməməsini tələb edir:

"Məhkəmə orqanları uşaq qurbanların insan alveri qurbanına çevrilməklə əlaqədar törətmiş olduqları miqrasiya qanunlarının pozulması da daxil olmaqla qanun pozuntularına görə cinayət prosedurlarına və ya sanksiyalarına cəlb edilməməsini təmin etməlidir."⁵³

[39] BMT-nin Cinayətlərin Uşaq Zərərçəkmişləri və Şahidləri ilə əlaqədar Məsələlərdə Ədalətlə bağlı Təlimatları uşaq zərərçəkmiş və şahidləri "qanun pozuntusunun törədilməsində və ya bu pozuntunu törətməkdə şübhəli bilinən şəxs və ya şəxslərin təqib edilməsindəki rolundan asılı olmayaraq cinayət qurbanları və ya şahidləri olan yaşı 18-dən aşağı uşaq və yeniyetmələr" kimi müəyyən edir.⁵⁴ BMT-

52 Avropa Komissiyası, Komissiyanın Avropa Parlamenti ilə əlaqəsi, Şura, Avropa İqtisadi və Sosial Komitəsi və Regionlar Komitəsi, 2012-2016-cı illərdə İnsan Alverinin Aradan Qaldırılmasına yönəlmis Aİ strategiyası, COM (2012) 286 yekun (Brüssel, 19 iyun 2012); Avropa İttifaqı, Avropa Parlamenti və Şurasının insan alverinin aradan qaldırılması və ona qarşı mübarizə, qurbanların müdafiəsi üzrə və 2002/629/

JHA (5 aprel 2011) Şuranın Çərçivə Qərarının əvəz edən 5 aprel 2011-ci il tarixli 2011/36/EU sayılı Direktivi, Preambula, fakt 8, 12. Uşaqların xüsusi həssas tərəfləri və ehtiyacları məsələsinə UNİCEF-in Avropada İnsan Alverinin Uşaq Qurbanlarının Hüquqlarının Müdafiəsi üzrə İstinad Sənədində toxunulur (Cenevra, 2006).

53 BMT-nin Uşaq Fondu (UNİCEF), İnsan Alverinin Uşaq Qurbanlarının Müdafiəsi üzrə Təlimatlar (sentyabr 2006), <http://www.unicef.org/ceecis/0610-Unicef_Victims_Guidelines_en.pdf>, 30 yanvar 2013 tarixində daxil olunmuşdur, səh. 20.

54 BMT iqtisadi və Sosial Şurası 2005/20: Cinayətlərin uşaq qurbanları və şahidləri ilə əlaqədar işlərdə ədalətlə bağlı Təlimatlar, E/RES/2005/20 (22 iyul 2005), bənd 9(a), <http://www.un.org/en/pseataaskforce/docs/guidelines_on_justice_in_matters_involving_child_victims_and.pdf>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

nin Təlimatlarında daha sonra "qurban və ya şahid olan uşaqların səhvən təqsirli bilinmələri nəticəsində əlavə çətinliklərlə üzləşə biləcəyi" qeyd olunur.⁵⁵ Bu Təlimatlarda uşaq qurban və şahidlərə qayğıkeş və uşaqlara qarşı həssas şəkildə davranılmasının təmin edilməsi ehtiyacı vurğulanır. Təlimatlarda UNİCEF həmçinin istismar və/ya insan alverinə məruz qalmış uşaqların düşükləri vəziyyətlə əlaqədar törətdikləri qanunsuz əməllərə görə sanksiya və təqiblərdən müdafiəsi daxil olmaqla müdafiə ilə təmin olunma hüququnu vurğulayır.

Bu prinsip onların qanun pozuntusunun törədilməsində oynadığı roldan və təqsirləndirilən şəxslərə qarşı qaldırılmış cinayət işi və ya irəli sürülmüş məsuliyyətin nəticəsindən asılı olmayaraq tətbiq edilməlidir.⁵⁶

[40] Uşaqların xüsusi həssas tərəfləri və statusu Palermo Protokolunda və İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Avropa Şurası Konvensiyasının insan alveri anlayışının tərifində öz əksini tapmışdır. Beləliklə, yetkin insanların insan alverinə cəlb edilmə vasitələrindən hər hansı birinin istifadə olunub olunmamasından asılı olmayaraq, yaşı 18-dən aşağı olan şəxslərin istismar məqsədilə cəlb edildiyi, daşındığı, ötürüldüyü, gizlədildiyi və ya qəbul edildiyi uşaq alveri cinayəti Palermo Protokolu və Avropa Şurası Konvensiyasının müddəaları çərçivəsində baş verir.⁵⁷

[41] Bu səbəbdən də uşaqlara qurban statusunun verilməsi üçün məcburetmə, aldatma, hədələmə daxil olmaqla heç bir üsul tələb olunmur. Uşaqlar qanunla insan alverinə cəlb olunmağa, nə də insan alverinə məruz qalmış şəxslər istismarlarına razılıq verə bilməzlər. "Uşağa qarşı hədə-qorxu gəlinməzsə, güc tətbiq edilməzsə, məcbur edilməzsə, qaçırılıb aldadılmazsa uşaq istismar məqsədilə insan alverinə cəlb olunmağa razılıq verə bilməz."⁵⁸ İnsan alveri üzrə Aİ Direktivi də bu məsələnin əhəmiyyətini vurğulayır: "uşaqla bağlı məsələlərdə heç bir mümkün razılıq etibarlı sayıla bilməz".⁵⁹ Dövlətlər həm Avropa Şurası Konvensiyasının 26-cı maddəsində, həm də Aİ-nin insan alveri üzrə direktivinin 8-ci Maddəsində nəzərdə tutulmuş "vadar edilmə" ifadəsinin geniş, qeyri-hərfi tərifini qəbul etməlidir. Buraya uşaq tərəfindən törədilmiş qanun pozuntusunun insan alveri ilə əlaqədar olub olmamasının nəzərə alınması daxildir. Bu əlaqənin mövcud olduğu hallarda cinayət məsuliyyəti tətbiq edilməməli və ya erkən mərhələdə dayandırılmalı, yaxud ittihama qarşı apelyasiya

55 Ibid., bənd 7(e).

56 UNICEF Innocenti Tədqiqat Mərkəzi, Skandinaviya Ölkələrində Uşaq Alveri: Təkrar baxılma strategiyaları və milli cavab tədbirləri. Texniki hesabat (may 2012), səh. 99, <<http://www.unicef-irc.org/publications/643>>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

57 BMT, İnsan, xüsusilə də Qadın və Uşaq Alverinin qarşısının alınması, aradan qaldırılması və cəzaların tətbiq edilməsi dair Protokol, BMT-nin Transmilli Mütəşəkkil Cinayətkarlıqla Mübarizə haqqında Konvensiyasına əlavə, UN Doc. A/45/49 Vol.1 (15 noyabr 2000), Maddə 3; Avropa Şurası, İnsan Alverinə qarşı Mübarizə haqqında Konvensiya, CETS No. 197 (Varşava, 2005), Maddə 4.

58 BMT-nin narkotik Vasitələr və Cinayətkarlıq İdarəsi (UNODC), İnsan Alveri (Vyana, 2009) <<http://www.unodc.org/documents/humantrafficking/HTleafletA5EnglishupdatedAugust09.pdf>>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

59 Avropa İttifaqı, Avropa Parlamenti və Şurasının insan alverinə qarşı mübarizə və onun aradan qaldırılması, qurbanlarının müdafiəsi ilə bağlı 2011/36/EU sayılı 5 aprel 2011 tarixli Direktivi

müraciətinə icazə verilməlidir.

[42] Xüsusi Nümayəndə uşaqlarla əlaqədar proseslərdə məcbur edilmənin daha geniş şəkildə tətbiqi ehtiyacının uşağın yaşı baxımından müdafiəsizliyi və uşaq alverinin hüquqi kontekstində razılıq vermənin qeyri-müvafiqliyi fonunda başa düşülməli olduğu qənaətidədir. Daha dəqiq desək, uşağa qarşı zorakılıq və/ya istismar və/ya insan alverinin törədilməsinə dair sübut olarsa, hüquqi perspektivdən bu, belə vəziyyətlərdə uşağın heç bir müstəqilliyinin olmaması, qaçmaq imkanları və olduqca məhdud alternativ variantlardan istifadə kimi aydın və məlumatlı seçimlər etmək üçün azad olmaması kimi başa düşülməlidir. Beləliklə, uşaq istismar edildikdə və/ya insan alverinə məruz qaldıqda, o cümlədən insan alverçisi tərəfindən qanundankənar məqsədlər üçün istifadə edildikdə və yaxud insan alveri qurbanı statusu ilə əlaqədar şəkildə qanunsuz əməl törətdikdə cəzasızlıq prinsipinin tətbiqi sadəcə olaraq uşağın qorunması baxımından deyil, həm də Dövlətin əlində uşağın ikinci dəfə travmaya məruz qalma riskinin qarşısının alınması baxımından olduqca vacibdir.

[43] Uşağın razılığı hüquqi məqsədlər üçün müvafiq hesab edilmədiyindən, hüquq-mühafizə orqanları istismarla bağlı uşağın razılıq verib verməməsini sorğulamamalıdır. Bu səbəbdən də tədqiqatlar zamanı əldə edilmiş və müvafiq strukturlar tərəfindən məhkəmə prosesində və ya uşaq qurbanının dinləmələri zamanı uşağa qarşı istifadə edilə biləcək məlumatlar heç bir halda cinayət məsuliyyətinin müəyyən edilməsi məqsədilə uşağın əleyhinə istifadə oluna bilməz. Uşağın insan alveri qurbanı vəziyyətində qeyri-qanuni əmələ razılıq verməsi uşağın qurban statusunu ləğv edə bilməz. üstün sayıla bilməz⁶⁰.

[44] Uşaqlar, insan alveri qurbanı statusuna baxmayaraq, müəyyən Dövlətdə cinayət məsuliyyətinin yaşından asılı olaraq bəzilərinin onları cinayət məsuliyyətinə cəlb edə biləcəyi müxtəlif istismar formaları üçün insan alverinə məruz qalırlar. İnsan alverinin qurbanı uşaq olduqda və insan alverçisi tərəfindən qeyri-qanuni fəaliyyət məqsədilə istismar olunduqda, yaxud uşaq vəziyyəti ilə bağlı başqa şəkildə cinayət törətdikdə, həm də uşağın gələcəkdə cinayət qurbanı olmasının qarşısını almaq üçün cəzasızlıq prinsipi tətbiq olunmalıdır. Şərtlər aydın olmadıqda və qanun pozuntusu ilə insan alverinə məruz qalma vəziyyətində əlaqənin olmasına dair şübhələr yarandıqda, hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları və ittihamçılar uşaqların rifahının əsas götürüldüyü məsələlərə prioritet mövqe verməli, onları zərərindən qorumaq və maraqlarını təmin etməlidir.⁶¹

60 BMT-nin Uşaq Fondu (UNICEF), İnsan Alverinin Uşaq Qurbanlarının Müdafiəsinə dair Təlimatlar (sentyabr 2006), <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/49997af727.html>>, 30 yanvar 2013 tarixində daxil olunmuşdur, səh.20.

61 UNICEF, Avropada İnsan Alverinin Uşaq Qurbanlarının Hüquqlarının müdafiəsi üzrə İstinad Təlimatı (Cenevrə, 2006), səh.104-105, <http://www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking_low.pdf>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur; həmçinin baxın: BMT-nin

Yeniyyətəmələrin İşi üzrə Ədalətin idarə edilməsi üçün standart minimum qaydaları ("Pekin Qaydaları") : qərar / Baş Asambleya tərəfindən qəbul olunmuşdur, A/RES/40/33 (29 noyabr 1985), <<http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm>>, 30 yanvar 2013 tarixində daxil olunmuşdur, bənd. 10.3.

[45] Beynəlxalq normalara⁶² və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin tələblərinə uyğun olaraq "qanun pozuntusunda ittiham olunan uşaqların yaş, yetkinlik dərəcəsi, əqli və emosional imkanları nəzərə alınmaqla rəftar olunma və onun məhkəmə prosesini anlayıb orada iştirak edə bilməsi üçün addımların atılması olduqca əhəmiyyətlidir."⁶³ Bununla yanaşı, "uşaqlarla bağlı bütün məhkəmə proseslərində qanunun aliliyi təmin olunmaqla uşaqların maraqlarını müdafiə etmək və dərhal cavab tədbiri görmək üçün təxirəsalınmazlıq prinsipi tətbiq olunmalıdır."⁶⁴ Uşaq alveri kontekstində uşağın cinayət qurbanı kimi müəyyən edilmə prosesinin də təxirəsalınmadan həyata keçirilməsini təmin etmək xüsusi önəm daşıyır. Beynəlxalq normalarda həmçinin qurbanın uşaq olmasına inanmaq üçün səbəblər olduqda yaşları dəqiqləşdirilənədək uşaq olaraq qəbul edilməsi məsələsi də yer alır.⁶⁵

[46] Saxlanma məsələsinə gəldikdə isə, uşaqlar polis kameralarına və ya hüquq-mühafizə orqanları ilə əlaqəli digər müvəqqəti saxlama müəssisələrinə yerləşdirilməməlidir. Uşaqların onların rifahı/müdafiəsi sistemi çərçivəsində təhlükəsizlik üçün xüsusi müvafiq yerlərdə saxlanması zəruri ola bilər. UNİCEF-ə görə, "uşaqlar heç bir halda müvəqqəti saxlama müəssisələrinə, polis kameralarına, həbsxanalara və hətta uşaqlar üçün təcridxanalara yerləşdirilməməlidir".⁶⁶

İnsan alverçisinin əlindən xarici ölkəyə qaçmaq üçün saxta sənəd istifadə edən qız

16 yaşlı nigeriyalı qız vətəninə 63 yaşlı kişi ilə əvvəlcədən nəzərdə tutulmuş evlilikdən qaçmaq üçün BK-ya getməyə razılıq vermişdi. Ölkəyə daxil olduqdan sonra o hədələnmiş, zorlanmış və əvvəlcədən səyahəti üçün hazırlanmış 60000 Avro həcmində borc qarşılığında fahişəliklə məşğul olmağa məcbur edilmişdi. Müəyyən müddətdən sonra o qaçıb canını qurtarsa da, polis tərəfindən Fransaya gedən qatarda saxta sənədlə yaxalanmışdı. O, saxta sənəddən özünü kimi istifadə etmək istədiyinə görə özünü

62 BMT-nin İqtisadi və Sosial Şurası, Op. Cit., Maddə V, VI, VII, <http://www.un.org/en/pseataaskforce/docs/guidelines_on_justice_in_matters_involving_child_victims_and.pdf>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

63 Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, V. Birləşmiş Krallığa qarşı məhkəmə işi, Ərizə

no. 24888/94 (Strasburq, 16 dekabr 1999), bənd 86; Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, T. Birləşmiş Krallığa qarşı məhkəmə işi, Ərizə no. 24724/94 (Strasburq, 16 dekabr 1999), bənd. 84.

64 Avropa Şurası, Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinin uşaqlara yönəlik ədliyyə üzrə təlimatları (17 noyabr 2010), Bölmə IV, bənd D.4.50, <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Guidelines%20on%20child-friendly%20justice%20and%20their%20explanatory%20memorandum%20_4_.pdf>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur. Həmçinin baxın: BMT-nin İqtisadi və Sosial Şurası, Mad. XI, bənd 30(c).

65 Avropa Şurası, Op. Cit., Mad. 10.3; UNODC, BMT-nin Transmilli Mütəşəkkil Cinayətkarlığa dair Konvensiyasının və onun Protokolunun həyata keçirilməsi üzrə hüquqi təlimatlar (Nyuyork, 2004), səh. 289, bənd 65, <http://www.unodc.org/pdf/crime/legislative_guides/Legislative%20guides_Full%20version.pdf>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur; BMT OHCHR, İnsan Hüquqları və İnsan Alverinə dair tövsiyə olunan prinsip və təlimatlar haqqında şərh (2010), səh. 163, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Commentary_Human_Trafficking_en.pdf>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

66 UNICEF, Avropada İnsan Alverinin Uşaq Qurbanlarının Müdafiəsi üzrə İstinad Təlimatı (Cenevrə, 2006), səh. 65. <http://www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking_low.pdf>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

təqsirli bilmis və yetkin şəxs kimi 8 aylıq həbsə məhkum edilmişdi. Ona qarşı qaldırılmış ittiham apelyasiyaya təqdim edilmiş və Cinayət Apelyasiya Məhkəməsinin qərarında Avropa Şurasının İnsan Alverinə qarşı Mübarizə Konvensiyası və Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası çərçivəsində qəbul edilmiş öhdəliklərə diqqət çəkilmişdi. Apelyasiya prosesində qızın sadəcə 16-17 yaşında olduğu məlum olmuş; bununla yanaşı, qızın cinsi istismar məqsədilə insan alveri qurbanına çevrildiyini müəyyən etmiş Poppy layihəsinin sosial əməkdaşları qızın müdafiə vəkillərindən məsələləri ətrafı araşdırma bilmələri üçün əsas məhkəmə işinin təxirə salınmasını istəmiş, lakin bu istək rədd edilmiş və iş qızın insan alveri qurbanı olma ehtimalı vəkilləri tərəfindən araşdırılmadan davam etmişdi. Apelyasiya məhkəməsi daha sonra ittihamçının onu məsuliyyətə cəlb etməyin ictimai marağa daxil olub olmadığı, müdafiə vəkillərinin onun vadar edilməkdən müdafiəyə malik olub olmadığını nəzərə alması, heç kimin Dövlətin onu uşaq kimi qoruma vəzifəsini nəzərdə tutmaması və həqiqətən də hətta Hakimin onun yaşına deyil, sadəcə uşaq kimi (yəni 18 yaşdan aşağı) işinə Kral Məhkəməsinə baxılmadığı məsələsi ilə əlaqədar sualı cavabsız qoyduğunu müəyyən etmişdir. Apelyasiya Məhkəməsi onun ittihamı ilə bağlı vəziyyətin "rüsveyçi" olduğunu və ədalətli məhkəmə aparılmaması əsasında ittihamın ləğv edildiyini aydınlaşdırmışdı.

Mənbə: İngiltərə və Uels Apelyasiya məhkəməsi, Regina O-ya qarşı məhkəmə işi, EWCA Crim 2835 (2008), <<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2008/2835.html>>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

[47] Uşaq Hüquqları haqqında Konvensiyada deyilir: "Hər bir insan 18 yaşına çatanaqədər bu Konvensiyanın məqsədləri üçün uşaq sayılır, bir şərtlə ki, həmin uşaq barəsində tətbiq edilən qanuna görə o, yetkinlik yaşına daha əvvəl çatmış olmasın" (Maddə 1).⁶⁷ Uşaqların mənafeyi Dövlətlə əlaqəli bütün məsələlərdə "başlıca prioritet" olmalıdır (Maddə 3.1). Faktiki olaraq, uşaqların istismara qarşı müdafiəsiz olması Konvensiyanın məğzini təşkil edir; bu, Uşaq Hüquqları haqqında Konvensiyaya Uşaqların Satışı, Uşaq Fahişəliyi və Uşaq Pornoqrafiyası ilə bağlı Fakültativ Protokolda özünü daha çox bürüzə verir (2000).⁶⁸ Bu sənədlərdən hər biri uşaqların mənafeyi və maraqları naminə addım atmaq ehtiyacını vurğulayan müddəalar əks etdirir. Xüsusilə də Uşaq Hüquqları haqqında Konvensiyanın 37 (b) Maddəsində deyilir: "heç bir uşaq qanunsuz və ya özbaşına azadlıqdan məhrum edilməməlidir. Uşağın həbsi, saxlanması və ya həbsxanaya salınması qanuna uyğun həyata keçirilməli və yalnız son tədbir kimi və mümkün qədər daha qısa olan müvafiq müddət ərzində tətbiq edilməlidir".

[48] BMT-nin İnsan Hüquqları Komitəsinin vətənlərindən kənarında valideyn himayəsi olmayan və ailələrində ayrı düşmüş uşaqlarla rəftar haqqında

67 BMT, Uşaq Hüquqları haqqında Konvensiya (1989), <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

68 BMT, Uşaq Hüquqları haqqında Konvensiyaya uşaqların satışı, uşaq fahişəliyi və uşaq pornoqrafiyası ilə bağlı Fakültativ Protokol, A/RES/54/263 (2000).

6 sayılı Ümumi Şərhdə bildirilir ki, "ümumiyyətlə, valideyn himayəsi olmayan və ailələrində ayrı düşmüş uşaqlar, o cümlədən insan alveri və istismar qurbanları ilə bağlı işlənilən hazırlanan siyasətlərdə Dövlətlər bu cür uşaqların sadəcə olaraq ölkəyə qeyri-qanuni daxil olması və ya yaşaması səbəblərindən məsuliyyətə cəlb edilməməsinə təmin etməlidir".⁶⁹ Komitənin beynəlxalq miqrasiya çərçivəsində uşaqların saxlanması məsələsi ilə bağlı şərhdə həmçinin deyilir: "özlərinin və ya valideynlərinin miqrasiya statusu səbəbində uşaqların saxlanması onların hüquqlarının pozulması deməkdir və uşaqların mənafeyinə təmin olunması prinsipinə hər zaman ziddir".⁷⁰

[49] Uşaqlar insan alverçilərinin tələblərinə qarşı müqavimət göstərməkdə yetkin insanlardan daha acizdir. Cəzasızlıq öhdəliyinə inzibati sanksiyaların tətbiq edilməməsi də daxil olmaqla uşaqların vəziyyətinə xüsusi diqqət yetirməklə əməl olunması olduqca zəruridir.

6.2 İnsan alveri ilə əlaqədar qanun pozuntuları

[50] İnsan alverinə məruz qalmış şəxslərin cəzalandırılmaması prinsipi iki yolla tətbiq olunur:

- insan alverinə məruz qalma prosesi nəticəsində törədilmiş qanunsuz əməllərə görə (səbəb əsaslı qanun pozuntuları);
- insan alveri ilə əlaqəsi olmayan, insan alverinə məruz qalmış şəxslərin müstəqilliyinin olmaması səbəbindən törətməyə vadar edildikləri əməllərə görə (məcburiyyət əsaslı qanun pozuntuları).⁷¹

İnsan alveri qurbanları ilə əlaqədar cəzasızlıq öhdəliyinin həyata keçirilməsi zamanı ittihamçılar və digər müvafiq cinayət məhkəməsi iştirakçıları üçün milli qanunvericilik və direktivlərə hər iki növ qanun pozuntusu daxil edilməlidir.

[51] İnsan alverinə məruz qalma zamanı və ya nəticəsində qurbanların törədə biləcəkləri qanun pozuntularının tam siyahısını müəyyənləşdirmək mümkün deyil. İnsanlar müxtəlif səbəblərdən insan alverinə məruz qalır və onların cəlb edildiyi qanun pozuntuları, adətən, bu səbəblərlə bağlıdır. Buna baxmayaraq, insan alveri kontekstində intensiv şəkildə törədilən müəyyən qanun pozuntuları vardır.⁷²

⁶⁹ BMT-nin Uşaq Hüquqları haqqında Konvensiyası (CRC), CRC-nin 6 (2005) sayılı Ümumi Şərhi: valideyn himayəsi olmayan və ailəsindən uzaq düşmüş uşaqlarla ölkələrindən kənarında rəftar, CRC/GC/2005/6 (2005), bənd 62.

⁷⁰ BMT-nin Uşaq Hüquqları haqqında Konvensiyası, 2012-ci il tarixli Ümumi Müzakirələr Gününün Hesabatı: Beynəlxalq miqrasiya çərçivəsində bütün uşaqların hüquqları, bənd 78, <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/discussion2012/ReportDGDChildrenAndMigration2012.pdf>>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

⁷¹ BMT-nin İnsan Alveri üzrə İşçi Qrupu, İnsan alveri qurbanlarının cəzalandırılmaması və təqib edilməməsi: bu cür insan alveri prosesində törədilmiş qanun pozuntularına inzibati və hüquqi yanaşmalar, CTOC/COP/WG.4/2010/4 (9 dekabr 2009), bənd 4, <http://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/2010_CTOC_COP_WG4/WG4_2010_4_E.pdf>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

⁷² BMT-nin Narkotik Vasitələr və Cinayətkarlıq İdarəsi (UNODC), İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Model Qanun (5 avqust 2009), <http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/UNODC_Model_Law_on_Trafficking_in_Persons.pdf>, 29 yanvar 2013 tarixində daxil olunmuşdur, səh. 40.

[52] İnsan alverinə məruz qalma zamanı qurbanlar tərəfindən törədilə biləcək qanunsuz əməllərə miqrasiya qanunlarının pozulması, səyahət sənədləri, iş icazəsi və yaşayış icazəsi əldə etmək üçün saxta məlumatların verilməsi, dövlət sərəhdini qeyri-qanuni şəkildə keçmək və viza müddətindən artıq ölkədə qalma kimi, lakin bununla məhdudlaşmayan qeyri-qanuni fəaliyyətlər daxildir.

[53] İnsan alverinə məruz qalma nəticəsində törədilə biləcək qanunsuz əməllərə insan alverinə məruz qalma müddətində, qurbanın insan alverçisinin nəzarətində olduğu zaman törədilən qanun pozuntuları daxildir. Bu cür əməllərə həmçinin qurbanın insan alverinə cəlb edildiyi istismar növü ilə bağlı, lakin bununla məhdudlaşmayan qanunsuzluqlar daxildir. Məsələn üçün, fahişəliklə məşğul olmağa vadar edilən qurbanların heç bir icazəsi olmaya (tələb olunarsa), yaxud onlar Dövlətin fahişəliklə bağlı qanunlarını pozaraq çalışa bilərlər. Kənd təsərrüfatı işçilərinin iş icazəsi olmaya bilər. Uşaqlar oğurluq edə bilərlər. Dilənçilər yerli qanunları pozaraq fəaliyyət göstərə bilərlər. İnsan alverçiləri qurbanlarından narkotik vasitələrin qeyri-qanuni istehsalında, o cümlədən zorakı cinayət əməllərində iştirak etməyi tələb edə bilərlər. Digər hallarda insan alverçiləri öz qurbanlarını azad etdikdən sonra onlara əsl adı ilə saxta sənədlər verməklə qəsdən cinayət törətməyə məruz qoyurlar.

[54] Bununla belə, qurban həmçinin birbaşa insan alverçisinin nəzarətinin nəticəsi olmayan, lakin yenə də insan alveri təcrübəsi ilə əlaqədar həyata keçirilən qadağan olunmuş davranışa cəlb edilə bilər. Bu, qurbanın insan alverçisinin təsirindən qaçdığı və istismardan qaçmağın digər məntiqəuyğun alternativlərinin olmaması nəticəsində cinayətə əl atdığı vəziyyətlərdə baş verə bilər; bu səbəbdən belə hallarda cəzasızlıq prinsipi tətbiq olunmalıdır.

[55] Yekun olaraq, ən mürəkkəb vəziyyət keçmiş insan alveri qurbanının digər şəxsin insan alverinə məruz qalmasında və ya istismarında, "zorakılıq sikli" adlı hadisədə iştirakıdır.⁷³ Bu cür vəziyyətlərdə insan alverçiləri öz qurbanlarını digərlərinin istismarında köməkçilərinə çevirməyə çalışır, bu, keçmiş qurbana səlahiyyət verməklə yerdə qalan qurbanları nəzarət altına almaq və onların yardım axtarmaqdan daha çox çəkəndirmək üçün qəsdən düşünülmüş strategiyadır. Belə hallarda qurbanların insan alverinə məruz qaldıqları üçün qanun pozucusuna çevrilməyə vadar edildiklərinə, yəni cinayət törətməyə məcbur edildiklərinə, yaxud insan alveri anlayışı çərçivəsində bir və ya digər vasitələrin mövcud olması səbəbilə insan alverçisinə tabe olmaqdan başqa seçimlərinin olmamasına dair hər zaman dəlil olmaya bilər.

[56] Bu qanunsuz əməllər ictimai təhlükəsizlik və asayiş üçün təhlükə törədir. Dövlət onların qarşısının

⁷³ İngiltərə və Uels Apelyasiya Məhkəməsi, LM, MB, DG, Betti Tabot və Yutunde Tijani və Kraliça məhkəmə prosesi, EWCA Crim 2327 (2010), bənd 13; İngiltərə və Uels Apelyasiya Məhkəməsi, R N-ə qarşı, R LE-yə qarşı məhkəmə işi, EWCA Crim 189 (2012), bənd 14.

alınmasında və təqsirlilərin yaxalanmasında qanuni marağa malikdir. Lakin insan alveri qurbanı birbaşa insan alverinə məruz qalma səbəbindən və ya bunun nəticəsində qanun pozuntusu törətmiş olarsa, ittihamçı və ya hakim hər bir halda qanun pozuntusunun nə dərəcədə qurbanın insan alverinə məruz qalması və azadlığının olmaması səbəbindən baş verməsini nəzərə almalıdır. Qanun pozuntusu təqsirləndirilən və ya şübhəli şəxs insan alverinə məruz qalması ilə əlaqədar olarsa, Dövlət onları cinayət təqibindən, həbsdən və cərimə tətbiqindən azad etməlidir.

Əgər bunun əksinə, insan alverinə məruz qalmış şəxs vəziyyəti ilə əlaqədar olmadan və könüllü şəkildə cinayət əməli törətmişsə, o zaman tam şəkildə məsul tutulmalıdır. Qurbanın öz hüquq və öhdəliklərindən, o cümlədən inzibati cəzanın tətbiq edilməsindən tam xəbərsiz ola bilməsi də nəzərə alınmalıdır. Dövlətlər insan alveri qurbanları ilə məşğul olarkən bu faktı nəzərə almalı və qurbanların həm yazılı, həm də şifahi formada onların başa düşdükləri və müvafiq olan dildə hüquqi məlumat və xidmətə çıxışını təmin etməlidir.

[57] İnsan alverinə məruz qalma zamanı və ya bunun nəticəsində insan alveri qurbanları tərəfindən törədilə bilən qanunsuz əməllərin siyahısı olmadığından və yeni istismar formaları meydana gəldiyi üçün Dövlətlər insan alveri qurbanlarının cəzalandırmamalı olduğu insan alveri ilə bağlı səciyyəvi qanunsuzluqların açıq siyahısını qəbul etməyi nəzərdə tutmalıdır. Siyahının tam olmadığı və cəzasızlıq öhdəliyinin insan alveri ilə əlaqəsi olan istənilən qanunsuz əmələ şamil ediləcəyi aydın şəkildə qeyd edilməlidir. Bu cür siyahı insan alveri məsələləri ilə birbaşa məşğul olmayan qurumlar da daxil olmaqla, prokurorluq, məhkəmə və hüquq-mühafizə xidmətləri arasında geniş şəkildə yayılmalıdır.

7. Cari təcrübə və çətinliklər

[58] ATƏT-in iştirakçı Dövlətlərinin cəzasızlıqla bağlı qanunvericiliyi olduqca müxtəlifdir. Bəzi Dövlətlər bu məsələyə ümumiyyətlə toxunmur; digərləri müxtəlif dərəcələrdə buna nail olmuşdur. Cəzasızlıq öhdəliyinin Dövlət səviyyəsində qəbul edilməsi, o cümlədən həyata keçirilməsində ATƏT-in əlaqədar öhdəliklərinə uyğunluğun olması olduqca arzuolunandır.

[59] Bəzi ölkələr cəzasızlıqla bağlı xüsusi müddəalar tətbiq etmiş, bəziləri isə yerli qanunvericiliyin təməli olaraq aşağıdakı mətni təklif edən İnsan Alverinə qarşı UNODC Model Qanununa əməl etmişdir:

"1. İnsan alveri qurbanı birbaşa insan alverinə məruz qalma nəticəsində törətmiş olduğu əməllərə [qanunsuz əməllərə] görə cinayət və ya inzibati məsuliyyətə cəlb edilməməlidir [cəzalandırılmamalıdır] [qeyri-müvafiq qaydada həbs edilməməli, cərimələndirilməməli və ya başqa şəkildə cəzalandırılmamalıdır].

2. İnsan alveri qurbanı milli qanunvericilik çərçivəsində müəyyən edilmiş miqrasiya qaydalarının pozuntusuna görə cinayət və ya inzibati məsuliyyətə

cəlb edilməməlidir.

3. Bu maddənin müddəaları qurban üçün qanunla nəzərdə tutulmuş ümumi müdafiə tədbirlərinə təsir etməməlidir".⁷⁴

[60] Avropa Şurasının İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Ekspertlər Qrupu GRETA Avropa Şurasının İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Konvensiyasının 26-cı Maddəsi əsasında cəzasızlıq öhdəliyinin həyata keçirilməsini sistemli şəkildə yoxlayır. Cəzasızlıq öhdəliyi Konvensiyaya qoşulmuş bütün tərəflər üçün eyni olsa da, Dövlət təcrübələri olduqca fərqlidir. GRETA-nın tərtib və dərc etdiyi qiymətləndirmə hesabatları olduqca az sayda ölkənin insan alveri qurbanları üçün xüsusi cəzasızlıq müddəaları qəbul etdiyini və bu cür müddəaların əhatə dairəsinin çox vaxt məhdud olduğunu göstərir (yəni onlar müstəsna olaraq miqrasiya qaydalarının pozuntusu kimi bir neçə spesifik qanunsuz əməllərə şamil olunur). GRETA tərəfindən təhlil edilmiş bir neçə ölkədə insan alveri qurbanlarının insan alveri ilə əlaqəli qanun pozuntularına görə cəzalandırılmasından effektiv şəkildə müdafiəsində çatışmazlıqların olduğuna, yaxud müdafiənin ümumiyyətlə olmadığına dair dəlillər var. Səbəblər qurbanları müəyyən edə bilməməkdən qeyri-adekvat yerli qanunlara, yaxud 26-cı maddəyə cavab verən yerli qanunun həyata keçirilməməsinə dək dəyişir.⁷⁵

[61] Həqiqətən də, hüquqi sistemlərin müxtəlifliyini nəzərə alsaq, bu prinsipin milli səviyyədə həyata keçirilməsi Dövlətlər arasında müxtəlif təcrübələrə gətirib çıxarır və təcrübədə tətbiqi ilə bağlı bir sıra çətinliklər yaradır. Misal üçün, bəzi hallarda prinsipin tətbiqi insan alveri qurbanı olaraq qəbul edilmiş şəxslərə qarşı məhkəmə prosesinin avtomatik olaraq dayandırılması ilə nəticələnir. Digər və daha sıx rastlaşılan hallarda isə onun tətbiqi üçün hər bir hadisənin vəziyyətləri əsasında polis, ittihamçı və ya hakim qərar qəbul etməsi tələb olunur.

Prinsipin sadəcə olaraq insan alveri qurbanlarını cəzalandırmamağa, yoxsa həm də onları təqib etməməyə dair öhdəlik tətbiq etməsinə dair müxtəlif rəylər və təcrübələr mövcuddur.

[62] Cəzasızlıq müddəasının tətbiqi həmçinin həqiqətə uyğun insan alveri şübhəsinin yaranması və şübhəyə qarşı necə tədbir görülməsi əsasında dəyişir. Əgər müəyyən bir şəxs tərəfindən törədilmiş qanunsuz əməllə əlaqədar aparılan məhkəmə prosesi əsnasında

74 UNODC, Op. Cit., Maddə 10: Bu müddəada həmçinin deyilir ki "cinayət əməli milli qanunvericilik əsasında müəyyən edilmiş kimi, xüsusilə ciddi xarakterə malik olarsa, tətbiq olunmur".

75 Avropa Şurası, İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Ekspertlər Qrupu (GRETA), Avropa Şurasının İnsan Alverinə qarşı Mübarizə haqqında Konvensiyasının aşağıdakı ölkələr tərəfindən həyata keçirilməsinə dair hesabat: Kipr (12 sentyabr 2011), bənd 178-181; Avstriya (15 sentyabr 2011), bənd 156-158; Slovakiya (19 noyabr 2011), bənd. 136-139; Xorvatiya (30 noyabr 2011), bənd. 125-127; Albaniya (2 dekabr 2011), bənd 162-165; Bolqarıstan (14 dekabr 2011), bənd. 206-208; Danimarka (20 dekabr 2011), bənd. 196-202; Gürcüstan (7 fevral 2012), bənd. 205-209; Moldova (22 fevral 2012), bənd. 148-149; Rumıniya (31 may 2012), bənd 187-190; Birləşmiş Krallıq (12 sentyabr 2012), bənd. 324-336; Monteneqro (13 sentyabr 2012), bənd 184-186; Ermənistan (21 sentyabr 2012), bənd 154-155; Malta (24 yanvar 2013), bənd 174-179; Fransa (28 yanvar 2013), bənd 213-216; Latviya (31 yanvar 2013), bənd. 173-175; Portuqaliya (12 fevral 2013), bənd 166-170.

həmin şəxsin insan alveri qurbanı olması haqqında dəlil əldə edilərsə, bu cür bəyanata necə yanaşılmalı olması ilə əlaqədar problem yarana bilər: başqa sözlə, məhkəmə prosesi müəyyənləşdirmə prosesi rəsmi şəkildə baş tutanaqədər dayanırılmalıdır, yoxsa məsələ ilə bağlı qərarın verilməsi fəaliyyətdə olan struktura (dövlət ittihamçısı, hakim) həvalə edilməlidir. XN-nin fikrincə, bu cür müəyyənləşdirmə prosesi davam edərkən hər hansı deportasiya qərarı təxirə salınmalı və əlaqədar şəxs dərhal beynəlxalq normalara uyğun olaraq hüquqi məsləhət və yardım almalıdır. Bununla yanaşı, dövlət ittihamçısı və/ya hakim qurbanı müəyyənləşdirmə prosesinin nəticəsini nəzərə almaq üçün öz təşəbbüsləri ilə məhkəmə prosesini şərti olaraq dayandırılmalıdır.

[63] İddia edilən qanun pozucusunun insan alveri qurbanı olduğu aşkar edilsə belə, cəzasızlıq müddəasının tətbiqi hekayəsi tez-tez dəyişən və ittihamçı tərəfindən həqiqətə uyğun hesab edilməyən travmaya məruz qalmış qurbanın yaratdığı çətin vəziyyətlə mürəkkəbləşə bilər. Bunun digər problemləri isə bəzən qurbanın həm də şahid kimi çıxış etməsi və ifadələrinin həqiqətə uyğunluğunun onların da cinayətdə iştirak etməsi şübhəsi ilə sual altına düşməsidir.

Oğurluq törətmiş və şahid-qurban kimi çıxış edən insan alveri qurbanı

"Albaniyalı R valideynləri tərəfindən C adlı şəxsə satıldığına hələ balaca idi. R C ilə köləlik şəraitində yaşayır və onun tərəfindən təsərrüfat işlərində işlədilir. C onu bir neçə dəfə oğurluq etməyə vadar etmişdi. R C-nin məhkəmə prosesində insan alveri ilə bağlı ifadə verdi. C R-nin ifadəsinin həqiqətə uyğun olmadığını iddia edərək onun bir neçə dəfə oğurluq etdiyini bildirdi. O, maddi sübut kimi sevgi məktubu təqdim etdi. R tərəfindən yazılmış sevgi məktubunda onun oğurluq hadisələrini könüllü olaraq törətdiyi deyilirdi.

Hakim C-yə inanmamış və məktubun C-nin təzyiqi ilə R tərəfindən yazıldığını irəli sürmüşdür. C cinayət keçmiş səbəbindən R-nin gələcəkdə onun əleyhinə ifadə vermə ehtimalını aradan qaldırmaq üçün onu oğurluq etməyə vadar etmişdi. C insan alverində təqsirli bilindi. R isə məsuliyyətdən azad edildi.

C daha sonra Ali Məhkəməyə müraciət etsə də, həm apelyasiya məhkəməsi, həm də Ali Məhkəmə əvvəlki qərarı təsdiq etdi."

Mənbə: Hollandiyanın İnsan Alveri üzrə Milli Məruzəçisi, Holland Milli Məruzəçisinin Yeddinci Hesabatı (2010), səh. 248.

[64] İnsan alveri qurbanları həmçinin normal insanın hərəkət edəcəyi şəkildə və qaçış kimi digər alternativlərin olmadığı şəraitdə ölüm və ya ciddi bədən xəsarəti qorxusu ilə təzyiq altında qeyri-qanuni əməllər törədə bilərlər.⁷⁶ Yenə də hər bir hadisənin xüsusi vəziyyətləri nəzərə alınmaqla addım atılmalıdır.

⁷⁶ Bu müdafiə müəyyən qədər təfəssilatlı şəkildə aşağıdakı məhkəmə işində nəzərə alınmışdır: İngiltərə və Uels Apelyasiya Məhkəməsi, LM, MB, DG, Betti Tabot və Yutunde Tijani –və- Kraliçanın məhkəmə işi, EWCA Crim 2327 (2010).

Təzyiq altında narkotik vasitə qaçaqmalçılığına cəlb edilən insan alveri qurbanları

Özbəkistanlı iki gənc qadın (N və T) Tailandda ofisiyən işləmək vədiylə ölkələrindən çıxarılır. Banqkoka gəldiklərinə altı ay müddətinə fahişəliklə məşğul olmağa məcbur edilir. Daha sonra N və T onlara Tailand sərhədindən çantalarında "mal" keçirə bildikləri təqdirdə azad ediləcəklərini vəd edən Çin mafiyasına satılır. Hər iki qurban bu təklifi qəbul etdikdən sonra Pakistan və Tailand arasında narkotik qaçaqmalçılığı ilə məşğul olmağa başlayır. 2000-ci ildə N ilə T Banqkok aeroportunda həbs olunaraq cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir və narkotik vasitələrin qaçaqmalçılığında təqsirli bilinərək müvafiq olaraq 32 və 35 illik həbs cəzasına məhkum olunur.

2012-ci ildə T haqqında əfv qərarı verilir və o, beynəlxalq QHT-nin yardımı ilə ölkəsinə qaytarılır. 2005-ci ildə Tailand Kralına ünvanlanmış müraciətə və davamlı şəkildə aparılan müdafiə kampaniyasına baxmayaraq, ikinci gənc qadın hələ də həbsdə qalmaqdadır.

Mənbə: "İstiqbolli Avlod" QHT ilə müsahibə, fevral 2013.

[65] Qurbanla təqsirkar arasında nazik cizginin olduğu, misal üçün, qurbanların digərlərinin cəlb olunmasına və istismarına cəlb edildiyi olduqca mürəkkəb hallar var.

Bu insan alverçilərinin qəsdən düşünülmüş strategiyası olsa da, hər zaman onların təzyiq altında hərəkət etdiyinə, yaxud cinayətkarların əmrlərinə tabe olmaqdan başqa seçimlərinin olmadığına dair dəlil olmaya bilər (yəni insan alverçisi müdafiəsizlik vəziyyətindən istifadə etməklə qurbanı nəzarətdə saxlayır).

Qurbanların insan alverçisinin əlindən qaçmaq üçün qanun pozuntusu törətdiyi digər hallarda isə şəxsin birbaşa insan alverinə məruz qalma nəticəsində məcburiyyət altında hərəkət etməsinə, misal üçün saxta sənədlərlə qaçıb həyatda qalmağa çalışmasına dair dəlil hər zaman olmaya bilər.⁷⁷

İcbari cinayətkarlıq (oğurluq) üçün insan alverinə cəlb olunma

Belçikada yaxşı iş vədiylə Rumıniyadan qurbanlar cəlb edilir. Səyahət planlaşdırılır və Belçikaya gəldikdən sonra qurbanlar yaşayış yeri ilə təmin olunur. Daha sonra isə onlar səyahət və yaşayış xərclərini ödəmək üçün mağazalarda paltar oğurlamağa vadar edilir. Oğurlanan mallar Rumıniyaya göndərilərək orada satılır. Qurbanlardan biri fahişəliklə məşğul olmağa məcbur edilir. Belçika polisi ölkə miqyasında bir neçə mağazada eyni üsulla həyata keçirilmiş oğurluq faktı haqqında məlumat aldıqdan sonra araşdırmaya başlayır. Polis təhqiqatı oğurluq faktının arxasında

⁷⁷ Misal üçün: İngiltərə və Uels Apelyasiya Məhkəməsi, Op. Cit., bənd. 45.

insanların oğurluqla məşğul olmağa vadar edildiyi və həbs olunduqları təqdirdə polisə nə söyləməklə bağlı təlimləndirildiyi cinayət təşkilatının dayandığı aşkar edilir. Təhqiqat zaman müşahidə (telefon dinləmələri) və beynəlxalq əməkdaşlıq tələb olunmuş və 15 təqsirkarın yaxalanması ilə nəticələnmişdir. Onların hamısı mütəşəkkil cinayətkarlıqda, altısı isə əlavə olaraq oğurluqda, digər altısı isə cinsi istismar məqsədilə insan alverində təsirli bilinmişdir. Oğurluq və İA ilə məşğul olan polis bölmələri arasında səmərəli əməkdaşlıq nəticəsində təxminən 20 nəfər icbari cinayətkarlığın qurbanı hesab edilərək məsuliyyətdən azad edilmişdir. Təqsirləndirilənlərdən üçü haqlarında çıxarılmış qərarla bağlı Antverpen Apelyasiya Məhkəməsinə müraciət etsə də, məhkəmə 24 yanvar 2013 tarixli məhkəmə qərarını qüvvədə saxlamışdır.

Mənbə: Belçikanın Bərabər İmkanlar və Rasızmla Mübarizə Mərkəzi, Turnhout Cinayət Məhkəməsinin (Belçika) qərarının (17 oktyabr 2012) müzakirəsi daxil olmaqla Alyansın Ekspert Koordinasiya Qrupunun dekabr 2012 tarixli görüşünün təqdimatı.

[66] Cəzasızlıq prinsipinin həyata keçirilməsi ilə bağlı mövcud təcrübə onun icbari cinayətkarlıq, xüsusilə də narkotik qaçaqmalçılığı üçün insan alverinə cəlb edilmə hallarında effektiv və məqsədəuyğun şəkildə tətbiqinin təmin edilməsində çətinliklərin yaşandığını göstərir. İcbari cinayətkarlıq məqsədilə insan alverinə cəlb edilmiş qurbanların (yəni oğurluqla məşğul olmaq və ya narkotik vasitələrlə bağlı qanunsuz əməllər törətmək üçün istismar edilən insanların) müəyyənləşdirilməsi qurbanların saxta sənəd daşımaq və ya istifadə etməklə ittiham olunduğu hallardan daha çətinidir. Bunun səbəblərinə oğurluq və narkotik vasitələrin qaçaqmalçılığı ilə məşğul olan polisin insan alveri hadisələrini araşdıran polislə eyni olmaması və insan alverinin səciyyəvi xüsusiyyətlərini və qurbanları nəzarətdə saxlamaq üçün tətbiq olunan incə təzyiqtəmə yolları (məs., mənəvi təzyiqtəmə, yaxud müdafiəsizlik vəziyyətindən istifadə etmə) ilə tanış olmamasıdır.

Bununla yanaşı, bu cür halların araşdırılması qurbanların cinayət əməli törətməyə məcbur edildiyini sübut etmək məqsədilə çox vaxt telefon dinləmələri və müşahidə yolu ilə dəlil toplamağı tələb edir. Bu səbəbdən də belə hallarda müxtəlif prokurorluq və polis orqanları, o cümlədən də QHT-lər arasında düzgün əməkdaşlıq və əlaqənin aparılması tələb olunur. Uşaqlar tez-tez icbari cinayətkarlıq məqsədilə istismar olunduğu üçün belə hallarda onların yaşları, vəziyyəti, həssas tərəfləri və hüquqları məhkəmə prosesi başlamadan əvvəl dərhal və diqqətlə nəzərə alınmalıdır.

İnsan alverinə məruz qalmış qızın narkotik vasitənin yetişdirilməsində ittiham edilməsi

Gənc vyetnamlı qız insan alverinə cəlb edilərək BK-ya gətirilir və narkotik vasitələrin yetişdirilməsində istifadə edilir. O, məsuliyyətə cəlb edilərək narkotik vasitələrin dövriyyəsi cinayətində təqsirli bilinir və 20 aylıq həbs cəzasına məhkum edilir. İlk hökmü verən hakim bildirmişdir: "Sizin insan alverinə məruz qalaraq Birləşmiş Krallığa gətirilməyinizlə nəticələnən çətin vəziyyətinizi, həmçinin yaxalanmağın sizin və ailəniz üçün nəticəsini gözəl başa düşürəm, çünki siz anlamalısınız ki, insan alverinə cəlb edilərək bu ölkəyə gəldiyinizdə siz insan alverçilərinə borcunuzu ödəməli olacağınızı bilirdiniz və bunun Birləşmiş Krallıqda qeyri-qanuni fəaliyyətlə əlaqədar olacağını da bilməli idiniz. Özünüzü bu ünvanda görəndə gördüyünüz işin qanunla qadağan olunmuş bitki əkmək olduğu sizə gün kimi aydın olmalı idi. Məhkəmə çətin vəziyyətinizi nəzərə alaraq sizə müəyyən qədər güzəştə getsə də, bunun qeyri-adi bir hal olmadığını da qeyd etməliyəm. Məhkəmə son zamanlar vyetnamlı qızların həşiş tarlalarında işləmək üçün Birləşmiş Krallığa gətirildiyi çoxsaylı hallarla qarşılaşır. Vəkiliniz mənə məhkumetmə qaydalarında məhkəmə prosesinin bitməsindən üç il sonra işə təkrar baxıla biləcəyinin nəzərdə tutulduğunu bildirdi. Siz təqsirinizi qəbul etdiniz və bu səbəbdən mən sizə güzəştə gedirəm. Verə biləcəyim ən qısa məhkumluq müddəti 20 ay təşkil edir."

Apelyasiya müraciətinə cavab olaraq Apelyasiya Məhkəməsi onun 17 yaşlı uşaq olduğuna, insan alverinə məruz qaldığı zaman həтта 14 yaşında ola biləcəyinə qərar vermiş və azadlıqdan məhrumetmə qərarını ləğv edərək onu şərti cəza ilə əvəz etmişdir. Apelyasiya məhkəməsinin qərarının verilməsində qurban artıq cəzasının altı ayını tamamlamışdı. Buradan narkotik vasitələrin dövriyyəsinə iştirakla bağlı ittihamın qüvvədə olduğunu başa düşmək olar.

Mənbə: İngiltərə və Uels Apelyasiya Məhkəməsi, R HTB-yə qarşı məhkəmə işi, EWCA Crim 211 (2012).

[67] Yuxarıda təsvir olunan hadisələr insan alverinə məruz qalmış qurban statusu yaratmaq, cəza əvəzinə müdafiə əldə etmək üçün faktiki olaraq heç bir vasitə və ya qanunun olmadığı uşaq qurbanlar da daxil olmaqla insan alveri qurbanlarının hüquqlarına Dövlət tərəfindən sistemli və müvafiq hörmətin təmin edilməsinin nə dərəcədə çətin ola biləcəyini əks etdirir. Onlar həmçinin cəzasızlıq öhdəliyinin birbaşa olaraq insan alverinə məruz qalma nəticəsində və ya bununla əlaqədar törədilmiş qanun pozuntularına görə insan alveri qurbanlarının ittiham olunmaqdan müdafiə edilməsindən daha çox məhkumetmə qərarlarına tətbiq edilməsi meylini göstərir.⁷⁸ Bununla yanaşı, onlar həmçinin insan alverinə məruz qalmış bütün şəxslərin qanun qarşısında bərabər olmasını təmin etmək məqsədilə xüsusi cəzasızlıqla bağlı yerli qanunvericiliyin qəbul edilmə ehtiyacını əks etdirir.

⁷⁸ Baxın: İngiltərə və Uels Apelyasiya Məhkəməsi, R N-ə qarşı, R LE-yə qarşı məhkəmə işi, EWCA Crim 189 (2012), bənd 13, 91 və 113.

[68] Yekun olaraq, görünür ki, prinsipin tətbiqi Dövlətin insan alverinə qarşı mübarizəni qurbanların cəzalandırılmasından nə dərəcədə üstün tutmasına əsaslanır.⁷⁹ Daha dəqiq desək, bu prinsipin tətbiqi aşkar şəkildə Dövlətlərin insan alverinə məruz qalmış şəxslərin hüquqlarının müdafiəsini nə dərəcədə özünün insan alverinə qarşı mübarizə fəaliyyətlərinin mərkəzində saxlaması ilə əlaqəlidir. XN prinsipin bu cür dar çərçivədə anlaşılması, digər sözlə, cəzasızlıq öhdəliyinin məhkumətmə qərarları ilə məhdudlaşması Dövlətlərin insan alveri qurbanlarına münasibətdə öhdəliklərini yerinə yetirməməsinə səbəb ola bilər.

8. Cəzasızlıq öhdəliyinin effektiv şəkildə həyata keçirilməsi istiqamətində təlimat

[69] Dövlətlər insan alverinə məruz qalma səbəbindən törədilmiş qanunsuz əməllərə görə cəzalandırılmama hüququ daxil olmaqla insan alveri qurbanlarının hüquqlarını müdafiə etməyə məcburdur. Bu səbəbdən də Dövlətlər cəzasızlıq prinsipinin özlərinin cinayət məhkəməsi sistemlərində və təcrübələrində effektiv şəkildə həyata keçirilməsini təmin etməlidir.

[70] Şəxsin insan alverinə məruz qaldığı müəyyən edilərsə, azadlıqlarının olmaması səbəbindən onlar birbaşa insan alverinə məruz qalma ilə əlaqədar və ya bunun nəticəsində törədilmiş qanunsuz əməllərə görə məsuliyyətə cəlb edilməməlidir. XN-nin qənaətinə görə, cəzasızlıq müddəası insan alveri anlayışı fonunda, xüsusilə də vadaretmənin hərtərəfli şəkildə başa düşülməsi ilə əlaqədar interpretasiya edilməlidir. Cinayət törətməyə "vadar edilmə"yə insan alverçilərinin zorakı, məcburi və qeyri-qanuni vasitələrlə qurbanlarını nəzarətdə saxladığı üçün azadlıqlarının olmadığı bütün vəziyyətlər daxildir. Bu cür şərtlər insan alveri vəziyyəti üçün səciyyəvidir: qurbanlar təzyiq altında hərəkət edərək qanun pozuntuları törətməyə vadar edilə bilərlər. Bu səbəbdən cəzasızlıq müddəası qurbanların insan alverinə məruz qalması ilə əlaqəli bütün bu faktiki hallara şamil edilir.

⁷⁹ Məsələn üçün, istismara meyilli olan sahələrdə yoxlamalar aparılan zaman çox sayda qeyri-qanuni işçinin həbs olunaraq qeyri-qanuni miqrantlar üçün saxlama təcrübəxanalarına yerləşdirilməsi heç də qeyri-adi hal deyil. Bu işçilər arasında çox vaxt insan alveri qurbanları da olur və onlar qorxularından və ya borc asılılığı səbəbindən vəziyyətləri haqqında məlumat vermək istəmir. Bu baxımdan insan alveri qurbanlarının fəal şəkildə müəyyənləşdirilmə və məsuliyyətlərin və cinayət təqibinin aradan qaldırılması üçün dövlət orqanlarının əməkdaşlarının təlimləndirilməsi olduqca vacibdir.

Uşaqların narkotik vasitələrin yetişdirilməsində istifadə edilmək üçün insan alverinə məruz qalması

2012-ci ildə İngiltərə Cinayət Apelyasiya Məhkəməsi narkotik vasitələrin yetişdirilməsində istifadə edilmək məqsədilə uşaq alverinə məruz qalma ilə bağlı iki işə baxmışdır.

N qeyri-qanuni şəkildə BK-ya daxil olur; ona iş təklif olunur və o, yemək bişirəcəyi və təmizliklə məşğul olacağı söylənilən həşiş yetişdirilmə fermasına çevrilmiş istifadəsiz qalmış bir fabrikaçı aparılır.

Ona əməkhaqqı ödəmirdilər. Ev mühafizə olunurdu, pəncərələr hörlülmüşdü və N digərləri ilə birgə qıfıl altında saxlanırdı. Günlərin birində o fermadan qaçmağı bacarıb və nəzarətçisinə zəng vuraraq bir daha geri qayıtmayacağını söyləyir; lakin onlar ona sərmayə qoyduqlarını və istər BK-da, istərsə də Vyetnamda onu tapıb öldürəcəklərini bildirirlər. Bu səbəbdən də o, geri qayıtmağa razılıq verir və sürücü onu fermaya qaytarır. Bir gün həşiş fermasını aşkar edən polis onu yaxalayır. Fermada işlədiyi zaman onun 16 yaşı vardı və həb olduğu zaman 17 yaşı tamam olmuşdu. O, həşiş istehsalı ilə əlaqədar cinayət əməli törətməkdə ittiham edilərək 18 aylıq həbsə məhkum olunur. Təqsirli bilinərək həbs olunduqdan sonra onun işi Milli İstiqamətləndirmə Mexanizminə (MİM) təqdim edilir və həbs müddətini başa vurduqdan xeyli sonra o, BK Sərhəd Agentliyi tərəfindən uşaq alveri qurbanı kimi tanınır.

LE atalığı tərəfindən BK-ya aparılır və orada onunla əlaqəni itirdiyi zaman iki vyetnamlının ona kömək etmək təklifini qəbul edir. O, həşiş fermasına çevrilmiş şəxsi evə aparılır və orada bağban kimi işləyib yaşamağa başlayır. Polis fermayı aşkar etdiyi zaman onu da həbs edir. O, 15 yaşında olduğunu və gördüyü işin qeyri-qanunu olduğunu anlamadığını bildirir. Yaş analizi onun ən azı 17 yaşında olduğunu göstərir. Sosial xidmətlər onun potensial insan alveri qurbanı olduğunu göstərsə də, ittihamçı tərəf bu dəlili həqiqətə uyğun hesab etməyərək onun üstündə 100 funt həcmində nağd pul və balansı dolu olan mobil telefon olduğunu və onun yaşayıb işlədiyi evin pəncərələrində qaçmaq üçün heç bir maneənin olmadığını irəli sürür. Bu işə baxan MİM onu uşaq alveri qurbanı kimi tanısa da, məhkəmə prosesi davam edir və o, yeniyetmələr üçün islah müəssisəsində 20 aylıq həbsə məhkum olunur.

R N-ə qarşı məhkəmə işində; R LE-yə qarşı [2012] EWCA Crim 189, Cinayət Apelyasiya Məhkəməsi Avropa Şurasının İnsan Alverinə qarşı Mübarizə üzrə Konvensiyasının 26-cı Maddəsində nəzərdə tutulmuş öhdəliklərlə bağlı təqdim olunmuş ittihamla bağlı iki apelyasiya müraciətini rədd etmişdir. Müraciətləri rədd edərək Məhkəmə ərizəçi N-nin həbs olduğu zaman çalışdığı şərtlərin "onun məsuliyyətə cəlb edilməməli olduğu qərarına gətirib çıxaracaq dərəcədə məcburiyyət və təzyiq əks etdirib etməməsi" məsələsinə aydınlıq gətirmişdi (bənd 90). Məhkəmə daha sonra "26-cı maddənin dilinin təqib etmə qərarından daha çox mühakiməetmə qərarına yönəldildiyini" irəli sürmüşdür. Apelyasiya müraciəti əsasında onların hökmləri azaldılaraq müvafiq olaraq 4 aylıq və 12 aylıq həbslə əvəz olunmuşdur (bənd 13, 91, 113). Məhkəmə onların ittihamlarını ləvəv etməkdən imtina etmişdir. 2012-ci ilin noyabrında N və Le işlərinə baxılması üçün Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə ərizələrlə müraciət etmişdir.

Mənbə: İngiltərə və Uels Apelyasiya məhkəməsi, R N-ə qarşı, R LE-yə qarşı məhkəmə prosesi, EWCA Crim 189 (2012).

[71] Dövlət qanunsuz əməlin faktiki olaraq insan alveri ilə əlaqədar olub olmamasına dair qərar qəbul etməlidir. Qanun pozuntusu insan alveri ilə əlaqəli olmazsa, insan alverinə məruz qalmış şəxs digər insanlar kimi cəzalandırılmalıdır. Əlaqə olduqda isə cəzasızlıq prinsipini tam və effektiv şəkildə həyata keçirmək öhdəliyi var. XN-ə görə, cəzasızlıq prinsipinə insan alveri qurbanlarını sadəcə cəzaların tətbiqindən deyil, həmçinin mümkün olduğu qədər məsuliyyətə cəlb edilməkdən və saxlanmaqdan azad etmə öhdəliyi daxildir.

[72] İcbari təqiblə bağlı hüquqi sistemlərdə qanun pozuntusunun törədilməsini göstərən faktlar olduğunda təqib etmə öhdəliyi mövcuddur. Bu cür sistemlərdə qurbanların təqibinin qarşısını almaq məqsədilə hüquqi tədbirlərin qəbul edilməsi (və ya düzəliş edilməsi) olduqca əhəmiyyətlidir. Bu şəkildə hərəkət etməmək insan alverinə məruz qalmış şəxslər üçün çox ciddi çətinliklər yarada bilər və onlar azad iradəylə hərəkət etmədiklərinə baxmayaraq, ilk baxışdan qeyri-qanuni əməl törətmiş ola bilərlər.

[73] Qanunsuz əməlin törədilməsi ilə bağlı aşkar dəlil olduğu zaman təqib və ya təhqiqata başlamamağın qeyri-mümkün olmasa da çətin olduğu bu cür icbari təqiblə bağlı hüquqi sistemlərdə təqib və ya təhqiqatın şübhəli şəxsin həqiqətən də insan alveri qurbanı olduğu və qanunsuz əməlin onun qurban statusu səbəbilə törədildiyi müəyyən edildikdən sonra mümkün qədər tez bir zamanda dayandırılması zəruridir. Təqib və ya təhqiqatın başlanması qanunla tələb olunduqda və bu cür tələbə düzəliş edilə bilmədikdə, ittihamçılar (və ya ekvivalenti) cəzasızlıq öhdəliyinə əməl etmək məqsədilə bu cür prosesləri mümkün qədər tez bir zamanda dayandırmalıdır. Təqib davam edərsə, məhkəmənin əldə əsas olduğu üçün şəxsin məsuliyyətə cəlb edilməməsini təmin etməsi mümkündür.

[74] Hər bir hüquqi sistemdə müəyyən edilmiş zaman təqsirləndirilən şəxsi məsuliyyətdən azad edən özünümüdafiə, təzyiq (və ya məcburetmə) yaxud zəruriyyət kimi müxtəlif müdafiə növləri var. İcbari təqiblə bağlı hüquqi sistemlərdə ittihamçı və/ya hakim bu cür əsasın olduğunu qəbul edərsə, təqib məhkəməyə qədər mərhələnin erkən pilləsində dayandırılmalıdır. Təzyiq və zəruriyyət kimi əsaslar prinsip etibarilə insan alveri qurbanlarını onları insan alverinə məruz qalma ilə əlaqədar və ya bunun nəticəsində törətmiş olduqları cinayət əməllərinə görə məsuliyyətdən azad etməkdə istifadə oluna bilər. Bununla belə, bu cür ümumi xarakterli müddəalar məhkəmələr tərəfindən olduqca dar çərçivədə interpretasiya olunur və indiyədək insan alveri hadisələrində nadir halda istifadə edilmişdir. Bu səbəbdən də XN insan alveri və icbari əmək kimi digər əlaqədar cinayət əməllərinin qurbanlarına şamil olunan xüsusi cəzasızlıq müddəasının yerli qanunvericilik tərəfindən qəbul edilmiş ümumi müdafiə üsullarının tam şəkildə həyata keçirilməsinə təsir göstərmədən

Avropa Şurası Konvensiyası və Aİ-nin 36/2011 sayılı Direktivindən irəli gələn hüquqi öhdəliklərə cavab vermək üçün milli cinayət qanunvericiliyinə tətbiq edilməsi qənaətidədir. Bu cür spesifik müddəa xüsusilə təqibin erkən mərhələdə dayandırılmasını və bununla da qurbanların sadəcə cəzadan deyil, həm də təqib və saxlanmadan azad edilməsini, yaxud ən azından təqib və sonda saxlanmanın bəraətin mövcud olması dəqiqləşdikdən sonra dərhal dayandırılmasını təmin etmək üçün icbari təqib sistemlərində zəruridir. Hər bir halda bəraətin müvafiqliyi ilə bağlı qərar təxirəsalınmadan səlahiyyətli məhkəmə orqanı tərəfindən verilməlidir.

[75] Bəzi yurisdiksiyalarda ittihamçının müəyyən qanun pozuntusunun törədilməsi ilə bağlı təqib başladılıb başlanılmamasına dair müəyyən dərəcədə mülahizəsi ola bilər. Qanun pozuntusunun törədilməsi faktı heç də hər zaman yetərli olmur. Şübhəli şəxs insan alveri qurbanıdır və cinayət əməli onun bu vəziyyəti nəticəsində və ya birbaşa bununla əlaqədar olaraq törədilmişsə təqibin başladılmasının ictimai marağa daxil olmamasına qərar verilməlidir. Bu cür sistemlərdə təzyiq və ya məcburetməyə dair dəlil olduğunda dövlət ittihamçısı da dəlil əsasında təqibi dayandırmaya səlahiyyətinə malikdir.⁸⁰ Təqib davam edərsə, məhkəmə prosesdən sui-istifadə edildiyi əsası ilə məhkəmə prosesini dayandıra bilməli⁸¹ və ya təqibin AİHK-nın 4 və 6-cı Maddələrini pozması əsasında prosesi təxirə salmalıdır.⁸² Bu baş verməzsə, təqib və nəticədə çıxarılan ittiham qeyri-qanuni hesab oluna bilər.

[76] İnsan alverinə məruz qalma faktına sadəcə olaraq cəza və ya cəriməni yüngülləşdirən amil kimi yanaşmaq düzgün deyil. Cəzanın yüngülləşdirilməsinə cüzi yol vermə cəzasızlıq öhdəliyi ilə eyni deyil, çünki burada qurbanın real vəziyyəti nəzərə alınmır. Qurbanın azadlığı və azad iradəsi faktiki olaraq əlindən alınmışdır və onlar törətdikləri qeyri-qanuni əməllərə görə məsul tutula bilməz, bir şərtlə ki, bu əməllərin insan alverçilərinin sərt nəzarəti nəticəsində başqa seçim olmadan törədildiyi göstərsin. Şəxsin insan alverinə məruz qalmasına dair qərar verilsə, onların cinayət işi elə təmizlənməlidir ki, həmin şəxsin insan alverinə məruz qaldığı zaman və ya bunun nəticəsində törətmiş olduğu qanun pozuntuları ilə bağlı cinayət keçmiş olmasın.

⁸⁰ Baxın, misal üçün, Kral Prokurorluq Xidməti (İngiltərə və Uels), Hüquqi Təlimat, İnsan Alveri və Qaçqınçılıq <http://www.cps.gov.uk/legal/h_to_k/human_trafficking_and_smuggling/#a30>, 20 iyun 2012 tarixində daxil olunmuşdur.

⁸¹ İngiltərə və Uels Apelyasiya Məhkəməsi, LM, MB, DG, Betti Tabot və Yutunde Tijani –və- Kraliçanın məhkəmə işi, EWCA Crim 2327 (2010), bənd 15; İngiltərə və Uels Apelyasiya Məhkəməsində təsdiq olunmuşdur, R N-ə qarşı, R LE-yə qarşı məhkəmə işi, EWCA Crim 189 (2012), bənd 19.

⁸² BK Ali Məhkəməsinin R Waya-ya qarşı [2012] UKSC 51 məhkəmə işi üzrə Qərarı ilə müqayisə edin, baxın: Waya, bənd 18, 19 və 24.

İcbari cinayətkarlıq məqsədilə insan alveri (narkotik maddələrin paylanması)

2006-2008-ci illər arasında polis yüzlərlə narkotik maddə dilerinin qeyri-qanuni olaraq Belçikanın bir regionunda yaşadığını müəyyən etmişdir. Onlar xaricdə iş adı ilə Mərakeşdən gətirilmişdi. Onların çoxu işlərinin narkotik maddələrin paylanmasından ibarət olduğunu bilsə də, onlardan bəzilərinə Belçikada tikinti sahəsində qanuni işlər vəd edilmişdi. İşçilər İspaniyadakı Mərakeş şəbəkəsi vasitəsilə qeyri-qanuni yollarla Belçikaya gətirilmişdir. Ölkəyə daxil olduqdan sonra cinayət təşkilatı onların sənədlərini əllərindən almış və özlərini (odlu silahlarla güc tətbiq etməklə hədələyərək) səyahət və ölkədə yaşayış xərclərini geri ödəmələri üçün narkotik maddə dileri kimi işləməyə məcbur etmişdir.

2008-ci ildə Çarleroy Cinayət Məhkəməsi (Belçika) belə bir işə baxmış və 15 nəfəri narkotik maddələrin dövriyyəsi ilə əlaqədar cinayət əməlinə ittiham etmişdir. Bununla yanaşı, qurbanların ifadələri əsasında təqsirləndirilənlərdən ikisi qurbanların müdafiəsizlik vəziyyətindən sui-istifadə etmə, hədə-qorxu və dələduzluq kimi ağırlaşdırıcı hallarla icbari cinayətkarlıq məqsədilə insan alverində ittiham edilmişdir. İşçilər qurban kimi tanınmış, əlaqədar strukturlarla əməkdaşlıq etmiş və narkotik cinayətində təqsirli bilinməmişdir.

Bir neçə ay sonra eyni məhkəmədə daha bir oxşar işə baxılmışdır. Sözügedən cinayət təşkilatı Mərakeş, Əlcəzair və İspaniyada mərakeşli və əlcəzairiləri cəlb edirdi. İşçilər daha sonra Belçikaya aparılmışdır. Təqsirləndirilən şəxslər bəzən işçilərin qeyri-qanuni əməllər törətməsi üçün təlimlər təşkil edirdi. Dövlət ittihamçısı qurbana yardım göstərən QHT ilə birlikdə qurbanlardan birinin cinayətkar kimi deyil, qurban kimi qəbul edilməsi uğrunda mübarizə aparmışdır, baxmayaraq ki, həmin şəxs cinayət təşkilatı tərəfindən təzyiqlə və hədələrə məruz qalmış və onları ifşa etmişdir. Səbəbkarlar insan alveri deyil, narkotik cinayətlərində təqsirli bilinmişdir.

Mənbə: Bərabər İmkanlar və Rasizmlə Mübarizə Mərkəzi, İnsan Alveri və Qaçqınçılığınə dair 2008-ci il Hesabatı. Anlayışla mübarizə üçün insanların və resursların cəlb edilməsi (Brüssel, 2009), <http://www.diversiteit.be/?action=publicatie_detail&id=108&thema=5&select_page=216>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur, Səh. 24-25 və 60-61, Çarleroy Cinayət Məhkəməsinin qərarı ilə əlaqədar (Belçika), 3 iyun 2008, fransız dilində bu səhifədən əldə edə bilərsiniz <http://www.diversiteit.be/index.php?action=rechtspraak_detail&id=590&select_page=68>, 10 aprel 2013 tarixində daxil olunmuşdur.

Digərlərinin insan alverinə cəlb edilməsində şübhəli bilinən insan alveri qurbanı qadına cəzasızlıq prinsipinin tətbiq edilməsi

Hollandiyanın insan alveri üzrə Milli Məruzəçisinin Bürosu insan alveri kimi qəbul edilmiş və digərlərinin istismarında şübhəli bilinən A adlı qadına cəzasızlıq müddəsinin tətbiq edildiyi hadisə haqqında məlumat verir. Bir prosesdə Haaqa Rayon Məhkəməsi qarşısında¹ dövlət ittihamçısı qurbanı aşağıdakı səbəblərdən 26-cı Maddə (Avropa Şurası Konvensiyasının) əsasında təqib etməməyə qərar verdi:

"- A həmçinin fahişəliklə məşğul olmuş və qazandığı pulu şübhəli şəxsə vermişdir. O digər qadınlara nəzarət etmiş, lakin onlara təzyiqlənməmişdir. Digər qadınlar ona şübhəli kimi yox, qurban kimi yanaşmışdır. O, şübhəli şəxsin təsiri altında olmuşdur, çünki şübhəli şəxs ona birlikdə gələcək vəd etmişdir və qurban hələ də onu sevirdi. O, digər qadınlara şübhəli şəxs tərəfindən təhqir edilməsinin və hədələnməsinin qarşısını almaq üçün onlara nəzarət etmişdir."

Mənbə: Hollandiyanın İnsan Alveri üzrə Milli Məruzəçisi, İnsan alveri – on illik müstəqil müşahidələr, Holland Milli Məruzəçisinin Səkkizinci Hesabatı (2010), səh. 82.

¹ Haaqa Rayon Məhkəməsi, 18 dekabr 2009, LJN: BK8237, istinad olunur: Hollandiyanın İnsan Alveri üzrə Milli Məruzəçisi, İnsan Alveri – on illik müstəqil müşahidələr, Hollandiya Milli Məruzəçisinin Səkkizinci Hesabatı (2010), səh. 82.

[77] XN həmçinin cəzasızlıq öhdəliyinin cinayət təqibi nəticəsində tətbiq edilən cəzalarla məhdudlaşmamalı olduğu fikrindədir. Hər hansı bir şəxsin insan alverinə məruz qaldığı və bu səbəbdən azad şəkildə hərəkət edə bilmədiyi vəziyyətlərdə hətta cəzasız ittiham da faktiki olaraq cəza sayılır. Cüzi ittihamın olması belə özü-özlüyündə cəza hesab edilir və gələcəkdə qurbanın həyatına mənfi təsir göstərə bilər, belə ki, bu şəxs cinayət keçmişinə malik olacaq və nəticədə hərəkət etmə azadlığının (məs., başqa ölkəyə səyahət etməyə icazənin verilməməsi) və ya müəyyən işə daxil olma imkanının məhdudlaşdırılması daxil olmaqla müəyyən fəaliyyətlərdən kənarlaşdırıla bilər.

[78] Cəzasızlıq prinsipinin tam və effektiv şəkildə həyata keçirilməsinə dəstək olmaq üçün qanunvericilik və siyasətlə bağlı aydın və spesifik təlimatların olması zəruridir. Ölkənin institusional və

Hüquqi sistemindən asılı olaraq, Parlament, Ədliyyə Nazirliyi və/ya Prokurorluq Xidməti cəzasızlıq prinsipinin tətbiqi üçün meyarların müəyyən edilməsi də daxil olmaqla təlimatların hazırlanmasına rəhbərlik edə bilər.⁸³ Bu cür qanunvericilik və/ya təlimatın ciddi

⁸³ Baxın, misal üçün, Kral Prokurorluq Xidməti (İngiltərə və Uels), Hüquqi Təlimat, İnsan Alveri və Qaçqınçılığınə <http://www.cps.gov.uk/legal/h_to_k/human_trafficking_and_smuggling/#a30>, 20 iyun 2012 tarixində daxil olunmuşdur. Həmçinin baxın, Belçika Ədliyyə Nazirliyinin təqdim etdiyi təlimat, Ədliyyə Nazirliyinin direktivi, Məktub No COL 10/2004, 1 may 2004 tarixində qüvvəyə minmişdir.

cinayət qurbanları kimi insan alveri qurbanlarının hüquqlarının müdafiəsini prioritet məsələyə çevirməsi mühümdür.

[79] İnsan alveri qurbanlarının daha sonra yaşayış və/ya işləmək icazəsi almaq üçün müraciət edərkən cəzalandırılmamasını təmin etmək üçün siyasət və qanunvericilik üzrə təlimat olduqca vacibdir. Bu cür təlimatın qurbanın hüquqlarının müdafiəsinin və insan alverinin təqib edilməsinin miqrasiya nəzarət qaydalarından daha üstün olduğunu təmin etmək üçün miqrasiya qurumlarına göndərilməsi xüsusilə əhəmiyyətlidir. İnsan alveri ilə əlaqədar cinayət keçmişinə malik və yaxud əvvəllər səhvən qeyri-qanuni miqrant kimi müəyyən edilmiş və ölkədən çıxarılması haqqında sərəncam verilmiş insan alveri qurbanına müvəqqəti və ya daimi yaşayış icazəsinin verilməsi ilə bağlı qərar verərkən miqrasiya qurumları işin hallarını lazımı şəkildə diqqətə almalıdır. Daha dəqiq desək, qurban düşdüyü vəziyyətlə əlaqədar qanun pozuntusu törətməyə vadar edildiyi üçün miqrasiya qurumları bu cür vəziyyətlərin ölkədə qalmaq üçün icazəyə rədd cavabının verilməsi və ya şəxsin arzuolunmaz əcnəbi élan edilməsi üçün əsas təşkil etməməsini təmin etməlidir.

[80] Cəzasızlıq prinsipinin həyata keçirilməsi ilə bağlı siyasət və qanunvericilik üzrə təlimat hazırlandıqdan sonra geniş şəkildə yayılmalı və hüquq-mühafizə orqanları, miqrasiya qurumları, prokurorluq və məhkəmələr, o cümlədən qurbanların vəkili və QHT vəkili üçün təlimlərlə müşayiət olunmalıdır. Təlimat və təlimin insan alveri sahəsində ixtisaslaşmamış və insan alveri qurbanları tərəfindən təzyiqlə altında törədilən oğurluq və ya narkotik maddələrin dövriyyəsi ilə əlaqədar cinayətlərlə məşğul olan prokurorluq və hüquq-mühafizə xidmətlərinə təmin edilməsi xüsusilə əhəmiyyətlidir.

9. Yekun

[81] İnsan alveri qurbanları ciddi cinayət və insan hüquqlarının pozulmasının qurbanlarıdır. Beynəlxalq hüquq çərçivəsində Dövlətlər, insan alveri qurbanlarının onların müdafiəsində başlıca rol oynayan insan alverinə məruz qalmış yetkinlər və uşaqlar kimi düzgün müəyyən edilmə hüququ da daxil olmaqla bütün hüquqlarını müdafiə etməyə məcburdur. Cəzasızlıq sadəcə olaraq qurbanların saxlanma və ədalətsiz məhkəmə prosesindən azad edilmə, təkrar qurbana çevrilmə və təkrar travmaya məruz qalmadan müdafiə olunma və reabilitasiya zamanı təhlükəsizlik və yardımla təmin olunma hüququ da daxil olmaqla qurbanın hüquqlarına hörmətlə yanaşan və onları müdafiə edən bir prinsip deyil, bu hüquqi prinsipe əməl olunması həmçinin Dövlətlərin Rantsevin işi ilə bağlı Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarına uyğun olaraq insan alverinə məruz qalmış şəxslərə yönəlmiş öhdəliklərini yerinə yetirməsinə kömək edir. Həmin qərarla Məhkəmə insan

alverinin Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 4-cü Maddəsinin ayrılmaz hüquqlarının əhatə dairəsinə daxil olduğunu və hər hansı bir şəxsin insan alverinə məruz qalmasına dair həqiqətə uyğun şübhə yarandıqda insan alverini araşdırmaqla bağlı Dövlətlərin üzərinə müsbət öhdəliyin qoyulduğunu irəli sürmüşdür. İnsan alverçisinin araşdırılmadığı və qurbanın cinayət məsuliyyətinə cəlb olunduğu belə hallarda həmin şəxsin insan hüquqları ciddi şəkildə pozulur və həmçinin Dövlətlər insan hüquqları və Aİ qanunvericiliyi çərçivəsində götürdüyü öhdəlikləri pozmuş olur.

[82] İnsan alveri qurbanları həm də ciddi cinayət şahidləridir. Cəzasızlıq müddəası düzgün, bərabər və obyektiv şəkildə tətbiq edilərsə, Dövlətlərin cinayət təqibi normalarını təkmilləşdirməsinə və düşükləri vəziyyət səbəbindən cinayət törətmiş bütün insan alveri qurbanlarının ləyaqət və təhlükəsizliyinə hörmətlə yanaşılmasını təmin etməsinə imkan yaradacaq.

10. Qanunvericilər və ittihamçılar üçün cəzasızlıqla bağlı tövsiyələr

İnsan alveri qurbanlarının müdafiəsi bütün Dövlətlərin başlıca məqsədi və öhdəliyidir.

İnsan alveri qurbanlarının cəzalandırılması (onların vəziyyəti nəticəsində və ya birbaşa bununla əlaqədar törədilmiş cinayətlərə görə) ədalətin ciddi şəkildə inkar edilməsi deməkdir. Dövlətlər insan alveri zamanı və ya onun nəticəsində törədilmiş cinayət əməllərinə görə cəza tətbiq etməməyə məcburdur.

İnsan alveri qurbanlarının cəzalandırılmaması öhdəliyi beynəlxalq qanunvericiliklə əsaslandırılır və Dövlətlər tərəfindən onların cinayət məhkəməsi sistemlərində və təcrübələrində effektiv şəkildə həyata keçirilməlidir.

4. Dövlətlərin cinayət məhkəməsi siyasətləri və təcrübələri insan alverinə insan hüquqları və qurban əsaslı yanaşma qəbul etməlidir. Dövlətlər polis, ittihamçı və hakimləri insan alveri qurbanlarını ciddi cinayət, insan hüquqlarının pozuntusu qurbanları kimi qəbul etməyə təşviq etməlidir.

5. Dövlətlər qurbanların insan alverinə məruz qalma zamanı və ya bunun nəticəsində törətmiş olduğu qanunsuz əməllərə görə cəzalandırılmaması məqsədilə insan alveri qurbanlarının dərhal müəyyənləşdirilə bilməsi üçün effektiv mexanizmlər hazırlamalıdır. Bu cür mexanizmlər şübhəli şəxsin həqiqətən də qurban olub olmadığını müəyyənləşdirməyə kömək etmək üçün obyektiv sübut elementləri toplusu nəzərdə tutmalıdır.

6. Erkən müəyyən etmə olduqca vacibdir və Dövlətlər insan alverinə məruz qalmış şəxslərlə daha çox təmasda olan polis əməkdaşları, sərhəd mühafizəçiləri, əmək müfəttişləri, tibbi heyət və o cümlədən qeyri-qanuni miqrantlar üçün müvəqqəti saxlama müəssisələrinin heyətinin bu istiqamətdə təlimləndirilməsini təmin etməlidir. Bu cür təlimə ilk baxışdan şübhəli şəxs

kimi görünən qurbanların müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı çətinliklərin öyrənilməsi, o cümlədən cəzasızlıq prinsipinin tətbiqinə dair təlimat daxil olmalıdır.

7. İnsan alveri qurbanlarının onların ehtiyac və hüquqlarına tam uyğun şəkildə zəruri dəstək və yardımla təmin olunması üçün effektiv müəyyənləşdirmə sistemləri yaradılmalıdır. Bu baxımdan dövlət qurumları və QHT-lər arasında çoxsahəli əməkdaşlıq təşviq olunmalı və milli istiqamətləndirmə mexanizmləri yaradılmalıdır və bununla da qurbanların müəyyənləşdirilməsində və onlara yardımın təmin olunmasında QHT-lərin töhfə və rolu rəsmi şəkildə tanınmalıdır.

8. Qurbanın cəzasızlıq hüququ onun qurbanına çevrildiyi insan alveri ilə bağlı cinayət əməllərinin insan alverçisinə qarşı cinayət işinin qaldırılması məqsədilə araşdırılması hüququ ilə əlaqəlidir.

Cinayət şübhəlisinin vəziyyətinin onun insan alveri qurbanı olması üçün əsas yaratması anından etibarən Dövlətlər məsələni hərtərəfli şəkildə araşdırmaq öhdəliyi daşıyır və şübhəlinin insan alveri qurbanı olmasına dair məntiqəuyğun göstəricilər müəyyən edilərsə, qurbana ciddi cinayət əməlinin zərərçəkən tərəfi və şahidi kimi yanaşılmalı və ona qarşı başlanmış hər hansı cinayət təqibi mümkün qədər tez bir zamanda dayandırılmalıdır.

9. Hüquq-mühafizə orqanlarında şübhəli şəxsin insan alveri qurbanı olması ilə bağlı şübhə yaranarsa, onlar bu şübhəni dərhal təhqiqatla bağlı rəsmi hesabatlarına daxil etməli və ehtimal edilən təqsirkarın mümkün qurban statusu ilə əlaqədar dəlil toplamalıdır.

10. Hər hansı bir şəxsin insan alveri qurbanı olaraq statusunun yoxlanması davam etdiyi halda, onun haqqında çıxarılmış deportasiya qərarı təxirə salınmalı və dərhal beynəlxalq normalara uyğun olaraq hüquqi məsləhət və yardımla təmin edilməlidir. Bununla yanaşı, dövlət ittihamçısı və/ya hakim qurbanın müəyyənləşdirilmə prosesinin nəticələrini nəzərə almaq məqsədilə öz təşəbbüsü əsasında məhkəmə prosesini şərti olaraq dayandırılmalıdır (yaxud dayandırma ehtimalını nəzərdən keçirməlidir).

11. İnsan alverinin uşaq qurbanları xüsusilə həssasdırlar. Onlar tez bir zamanda insan alverinə məruz qalmış uşaqlar olaraq müəyyən edilməli və onların mənafeləri bütün hallarda hər şeydən üstün tutulmalıdır. İnsan alverinin uşaq qurbanları müvafiq yardım və müdafiə ilə təmin olunmalıdır. Onların xüsusi həssas tərəfləri, hüquq və ehtiyacları tam şəkildə nəzərə alınmalıdır.

12. Qeyri-qanuni fəaliyyətdə iştirak etmiş qurbanın yaşı dəqiq məlum olmadıqda və onun uşaq olduğuna inanmaq üçün səbəblər olduqda prezumpsiya qurbanın uşaq olması və müvafiq şəkildə davranılmalı olduğundan ibarət olur.

13. Qanunsuz əməlin törədilməsi insan alverinə məruz qalmaq nəticəsində və ya bununla əlaqədar baş vermişsə, uşaq qurbanlar hər hansı məsuliyyət və ittihamdan azad edilməlidir. Törədilmiş qanun pozuntusunun uşağın insan alverinə məruz qalması ilə əlaqəsi şübhə doğurduğu zaman hüquq-mühafizə orqanları və ittihamçılar uşağın rifahını təşviq edən

tədbirlərə üstünlük verməli, onları zərərdən qorunmalı və mənafelərinin təmin olunmasına çalışmalıdır.

14. Uşağın insan alveri vəziyyətində qeyri-qanuni fəaliyyətə razılıq verməsi onun qurban statusuna kölgə sala bilməz. Təhqiqatlar zamanı hüquq-mühafizə agentlikləri uşaqların istismara razılıq vermələrini sorğulamamalıdır. Təhqiqat mərhələsində toplanmış məlumatlar məhkəmə prosesində və ya uşaq qurbanın dinləmələrində cinayət məsuliyyətinin müəyyən edilməsi məqsədilə heç bir halda uşağın əleyhinə istifadə edilə bilməz.

15. İnsan alverinin uşaq qurbanları polis kameraları və ya hüquq-mühafizə ilə əlaqəli digər müvəqqəti saxlama müəssisələrinə yerləşdirilməməlidir.

16. Dövlətlər insan alveri qurbanlarının və ya potensial qurbanların hüquqlarının praktik və effektiv müdafiəsini təmin etmək üçün müvafiq qanunvericilik qəbul etməlidir. Bu öhdəliyə belə şəxslərin insan alverinə məruz qalma ilə əlaqədar və ya bunun nəticəsində törədilmiş qanunsuz əməllərə görə saxlanmamasının, təqib edilməməsinin və ya cəzalandırılmamasının təmin edilməsi daxildir. Cəzasızlıq müddəası əsas məqsədinin insan alveri qurbanlarını müdafiə etmək və onlara yardım etmək olan və bu səbəbdən də qanunla nəzərdə tutulmalı olan bir hüquqdur.

17. Dövlətlər cəzasızlıq prinsipinə uyğun olaraq insan alveri qurbanlarının cəzalandırılmayacağı insan alveri ilə əlaqədar törədilən səciyyəvi qanunsuz əməllərin açıq siyahısını qəbul etməyi nəzərdə tutmalıdır. Siyahının tam olmadığı və cəzasızlıq öhdəliyinin insan alveri ilə əlaqəsi olan istənilən qanunsuz əmələ şamil ediləcəyi aydın şəkildə qeyd edilməlidir. Bu cür siyahılar insan alveri məsələləri ilə birbaşa məşğul olmayan qurumlar da daxil olmaqla, prokurorluq, məhkəmə və hüquq-mühafizə xidmətləri arasında geniş şəkildə yayılmalıdır. Bu cür təlimat həmçinin qurbanların vəkilləri, pulsuz hüquqi xidmətlər və QHT-lər arasında da yayılmalıdır. Bu siyahı da hüquq-mühafizə və prokurorluq orqanlarının əməkdaşları üçün təşkil olunan təlimlərə və təlimatlara daxil edilməlidir.

18. Beynəlxalq qanunvericiliklə əsaslandırılmış insan alveri qurbanlarının cəzalandırılmaması öhdəliyi həm beynəlxalq, həm də daxili insan alveri hadisələri şamil olunur.

19. Bəzi ölkələrin insan alveri cinayətinin bəzi komponentlərini, xüsusilə də icbari əməyi qeyri-qanuni élan etməsini nəzərə alsaq, cəzasızlıq öhdəliyinin tətbiq sahəsinin həmçinin icbari əmək qurbanlarının düşükləri vəziyyətlə bağlı cinayət törətməyə məcbur edildiyi halları da əhatə etməsi vacibdir.

20. Cəzasızlıq öhdəliyi cinayət təqibi nəticəsində tətbiq edilən cəzalarla məhdud deyil.

21. Cəzasızlıq müddəasının tətbiq sahəsi insan alverinə məruz qalmış şəxslərin ittihamdan azad edilməsinin təmin olunması ilə məhdud deyil. Qurban cinayət keçmiş əldə edərsə cəzasız ittiham da cəzaya bərabərdir. Cəzaya bərabər tutulan digər tədbirlər də qadağandır. Bu cür tədbirlərə insan alverinə cəlb edilmiş şəxslərin qapalı sığınacaqlarda və ya inzibati saxlama yerlərində məcburi şəkildə saxlanması, lakin bununla məhdudlaşmayan hallar daxildir.

22. Qanun pozuntusunun insan alverinə məruz qalma zamanı və ya bunun nəticəsində törədilməsi qəbul edilərsə, Dövlət insan alverinə məruz qalmış şəxsin bu cür qanunsuz əməl törətmə nəticəsində cinayət keçmişinə malik olmaması üçün tədbirlər görməlidir.

23. Dövlətlər cəzasızlıq prinsipinin tam və effektiv şəkildə həyata keçirilməsini təmin etməlidir. Onlar insan alverinə məruz qalmış şəxs tərəfindən törədilmiş cinayət əməlinin onların düşdüyü vəziyyətlə əlaqədar törədilib törədilməməsinə dair qərar qəbul etməlidir. Cinayət əməli insan alveri ilə əlaqədar olmazsa insan alveri qurbanı digər hər hansı insan kimi cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə və onun haqqında cəza tədbiri görülmə bilər. Əlaqə olduqda isə cəzasızlıq müddəası tətbiq edilməlidir.

24. Qeyri-icbari təqib sistemlərinə malik Dövlətlərdə səlahiyyətli orqanlar müvafiq təqibə başlamamalıdır. Təqib zamanı insan alveri ilə cinayət əməli arasında əlaqə müəyyən edilərsə, proses digərləri kimi davam etdirilə və ya dayandırılmalı bilər. Alternativ olaraq, təqibin başlandığı və dayandırılmadığı hallarda məhkəmə prosesdən sui-istifadə edildiyi əsasıyla təqibi dayandıra bilər. Prokurorluq və məhkəmənin təqibi dayandırmadığı və törədilmiş cinayət əməli ilə şəxsin insan alverinə məruz qalma statusu arasında əlaqənin olduğu halda isə cinayət təqibi qeyri-qanuni hesab edilə bilər.

25. İcbari təqib sistemlərinə malik Dövlətlər qanunlarına düzəliş etməli və qurbanların cəzalandırılmamasına və ya təqibin erkən mərhələdə dayandırılmasına imkan verən xüsusi cəzasızlıq müddəasını daxil etməlidir. İttihamçı və/ya hakimin təqsirləndirilən şəxsi məsuliyyətdən azad edəcək dəlillərin olduğunu qəbul etdiyi hallarda isə cinayət təqibi məhkəməyəqədər mərhələdə təxirə salınmadan dayandırılmalıdır. Təqib davam etdirilərsə mühakimə prosesi zamanı bəraətin olduğu müəyyən edilərsə, məhkəmə əlaqədar şəxsin məsuliyyətdən azad edilmə qərarını dəstəkləyə bilər.

26. Cəzasızlıq hüququ apelyasiya müraciəti zamanı da müdafiə edilməlidir. Qurbanın insan alverinə məruz qaldığı və cinayət əməlinin bu vəziyyət zamanı, yaxud onun nəticəsində törədildiyi ilə bağlı faktı dəstəkləyən yeni dəlillər milli dəlil təqdim etmə qayda və prosedurlarına uyğun olaraq apelyasiyaya təqdim edilə bilməlidir.

27. İnsan alveri ilə əlaqəli cinayət əməlini törətməkdə şübhəli bilinən, yaxud ittiham edilən insan alveri qurbanlarının yaşayış hüquqları, müvafiq olduğu zaman isə əmək hüquqları məhdudlaşdırılmamalıdır. İnsan alveri qurbanının insan alveri ilə əlaqəli cinayət əməli törətməkdə ittiham edilməsi onu yaşayış icazəsinin verilməməsi və ya onun arzuolunmaz əcnəbi elan edilməsi üçün əsas təşkil etməməlidir.

28. Dövlətlər məhkəmə təlim institutlarını ittihamçılar və hakimlərin İA ilə əlaqədar məsələlər, misal üçün, müasir dövr köləliyinin hazırkı xüsusiyyətləri; qurbanların qanun pozuntusu törədə biləcəyi vəziyyətlər və nəzarət üsulları; və insan alveri ilə əlaqədar cinayət əməllərinə görə qurbanların cəzalandırılmaması öhdəliyi haqqında məlumat əldə etməsi üçün İA ilə bağlı ittihamçı və hakimlər üçün

müntəzəm təlimlərin təşkilinə təşviq etməlidir.

29. Dövlətlər Milli Məruzəçiləri və ekvivalent mexanizmləri cəzasızlıq prinsipinin insan alveri qurbanları, xüsusilə də qadın və uşaqla əlaqədar təcrübədə həyata keçirilməsinə mütəmadi olaraq nəzarət etməyə həvəsləndirməlidir.